

Helsingin uskonnot

Uskonnollisuuden muutos yhteisökartoituksen valossa

KIMMO KETOLA & JUSSI SOHLBERG

JOHDANTO

Uskonnollinen tarjonta Suomessa on lisääntynyt huomattavasti viimeisten vuosikymmenien aikana. Uskonnollinen monimuotoistuminen näkyy varsinkin suurissa kaupungeissa ja erityisen selvästi Helsingissä. Monet uudet uskonnolliset yhteisöt tulevat Suomeen Helsingin kautta ja myös maahanmuuttajien enemmistö asuu pääkaupunkiseudulla. Kaikki uskonnolliset suuntaukset, jotka Suomessa ylittää esiintyvät, toimivat lähes poikkeuksetta myös Helsingissä. Kaupungit ovat usein uskonnollisen muutoksen edelläkävijöitä ja tästä syystä juuri Helsingin alueen uskonnollisen tarjonnan kartoitus antaa viitteitä kehityksen suunnasta myös muualla Suomessa. Samalla on tietenkin syytä muistaa, että Helsinki edustaa uskonnollisessa tarjonnassa moninaisuuden ääripäätä.

Helsinki tarjoaa hyvän ikkunan uskonnollisuuden muutokseen myös siksi, että Helsingin uskonnollista tarjontaa on kartoitettu systemaattisesti aikaisemminkin. Näihin aikaisempiin kartoituksiin vertaamalla on mahdollista luoda kokonaiskuva myös ajallisesta muutoksesta. Tässä artikkelissa luodaan yleiskatsaus Helsingin uskonnolliseen tarjontaan vuonna 2008. Aineistonkeruu suoritettiin pääosin kyseisenä vuonna ja tässä esitellyt tiedot koskevat tätä ajankohtaa, ellei toisin mainita. Läh-

teinä käytettiin rekisteritietoja, internet-lähteitä, yhteisöille tehtyjä kyselyjä sekä yhteisöjen avainhenkilöiden haastatteluja. Tärkeänä lähdeaineistona oli myös Kirkon tutkimuskeskuksen ylläpitämään Uskonnot Suomessa -tietokantaan vuodesta 2006 lähtien koottu aineisto.¹

Artikkelin lähestymistapa on pääosin kuvaileva. Helsingin uskontotilannetta jäsenetään esittelemällä ja luokittelemalla alueella vaikuttavia uskonnollisia yhteisöjä ja niiden jäsenmääriä. Tarkastelussa käytetään ensisijassa määrällisiä indikaattoreita erilaisten uskonnollisten suuntausten suhteellisten osuuksien valaisemiseksi.² Tutkimusote juontaa juurensa uskontotieteellisiin paikallistutkimuksiin, joille on usein luonteenomaista ensimmäisessä vaiheessa suoritettu paikallisen yhteisökentän kartoittaminen. Paikallisuuteen perustuvissa tutkimushankkeissa korostuu paitsi systemaattisuuden pyrkivä empiirinen kartoitus ja kuvaus, myös uskonnollisen elämän sidonnaisuus tietyn alueen aineellisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin edellytyksiin.³ Kartoituksen tulokset ovatkin sovellettavissa hyvin moninaiisiin tällaisia edellytyksiä ja sidonnaisuuksia koskeviin kysymyksenasetteluihin ja jatkoanalyysiin. Kartoittavan uskonnontutkimuksen tuloksia voidaan lähestyä monista eri teoreettisista näkökulmista ja siksi us-

komme, että tulosten seikkaperäinen esittely palvelee jo sinällään tieteellistä uskonnontutkimusta. Ennen varsinaista empiiristä osuutta käsittelemme kuitenkin paikallisten uskontokartoitusten luonnetta ja niiden merkitystä uskontotieteessä sekä joitakin menetelmällisiä ja käsitteellisiä näkökohtia, jotka ovat välttämättömiä aineiston luonteen ymmärtämiseksi. Lopuksi nostamme esiin joitakin keskeisiä aineistosta nousevia havaintoja ja pohdimme niiden merkitystä käynnissä olevan uskonnollisen muutoksen näkökulmasta.

PAIKALLISTUTKIMUKSET USKONTOTIETEESSÄ

Uskonnollisen moninaisuuden lisääntymisen myötä uskonnontutkimuksessa on alettu viime vuosina kiinnittää yhä enemmän huomiota uskonnollisen tilanteen kartoitukseen ja dokumentaatioon erilaisissa paikallisissa ja alueellisissa konteksteissa.⁴ Esimerkiksi Leedsin yliopistossa perustettiin vuonna 1976 hanke (The Community Religions Project), jonka tarkoituksena oli tutkia uskonnon ilmenemistä Leedsissä ja lähialueen kaupungeissa.⁵ Projektia vuodesta 1989 johtanut Kim Knott on lukuisissa kirjoituksissaan korostanut paikallisen uskonnontutkimuksen tärkeyttä ja lisäksi hän on kehittänyt juuri paikallisuuden tutkimukseen soveltuvaa metodologiaa.⁶ Knottin mukaan paikkaan ankkuroidussa uskonnontutkimuksessa korostuu erityisesti uskonnon suhde muuhun sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön ja sen avulla voidaan analysoida uskonnon eriasteista läsnäoloa myös maalliseksi määritellyissä ympäristöissä ja toimintakulttuureissa.

Kartoitushankkeita on syntynyt osin toisistaan riippumatta jo useita eri puolilla maailmaa. Harvardin yliopistossa Yhdysvalloissa käynnistettiin vuonna 1991 Diana Eekin johdolla mittava hanke (American Pluralism Project) amerikkalaisen yhteiskunnan uskonnollisen muutoksen kartoittamiseksi ja dokumentoimiseksi.⁷ Tanskassa aloitettiin vastaavantyyppinen hanke (Danish Pluralism Project) vuonna 2001 Viggo Mortensenin johdolla.⁸ Tanskalaisen hankkeen pilottitutkimuksessa kartoitiin

Arhusin kaupungin uskonnollista tarjontaa. Saksassa uskonnollista tilannetta on kartoitettu jo lukuisissa kaupungeissa⁹ ja koko Nordrhein-Westfalenin osavaltion alueella vuonna 2004 käynnistyneessä mittavassa hankkeessa.¹⁰ Sveitsissä uskonnollista moninaisuutta on kartoitettu Luzernin kantonin alueella Martin Baumannin johdolla.¹¹

Paikallisia uskonnollista tilannetta kartoittavia yksittäisiä tutkimuksia on tehty Suomessakin jo pitkään. Sosiologi Osmo Koskelaisen Helsingin uskonnollista tilannetta ja uskonnollisuutta käsittelevät tutkimukset tehtiin jo 1960-luvun puolivälissä.¹² Samalle vuosikymmenelle sijoittuu Paavo

- 1 Jatkossa tähän lähteeseen viitataan lyhenteellä US-tietokanta. Tietokannan tiedot ovat osin julkisesti saatavilla internetin kautta osoitteessa www.uskonnot.fi. Viitteissä annetaan kutakin yhdyskuntaa koskevan [www](http://www.uskonnot.fi)-lähteen tarkka osoite.
- 2 Artikkelin tiedot perustuvat vuosina 2007–2010 toteutetussa kansainvälisessä tutkimusprojektissa (What Are the Impacts of Religious Diversity? Regions in Three European Countries Compared) kerättyyn aineistoon. Tutkimusprojektin yhtenä osana oli selvittää kolmesta maasta (Suomesta, Saksasta ja Sloveniasta) yhden urbaanin alueen ja yhden maaseutuympäristön uskonnollisen tarjonnan moninaisuutta ja niissä olevia eroja. Tässä artikkelissa tarkastellaan kuitenkin pelkästään Helsinkiä koskevaa osa-aineistoa. Kansainvälisen tutkimushankkeen kokonaisuudessa paikallisen uskontokartoituksen tietoja käytettiin uskonnollista moninaisuutta kuvaavien indeksilukujen tekemiseen. Indeksejä puolestaan käytettiin kyselyaineistojen tilastollisissa analyyseissa. Kyselyillä mitattiin uskonnollisuutta sekä sosiaalisia asenteita ja tarkoituksena oli selvittää, kuinka uskonnollisten yhteisöjen erilainen läsnäolo vaikuttaa lähialueen asukkaiden uskonnollisuuteen ja sosiaalisiin asenteisiin. Ks. Krech 2009; Ketola, Klingenberg & Huber 2010.
- 3 Knott 1998; Martikainen 2002a; Stausberg 2009.
- 4 Hyvän katsauksen aihepiiriin tarjoaa *Religion*-aikauskirjan erikoisnumero vuodelta 2009 (vol. 39, no. 2).
- 5 Knott 2009; <http://www.leeds.ac.uk/trs/irpl/crp.htm>.
- 6 Esim. Knott 1998; 2000; 2005a; 2005b.
- 7 Ks. <http://pluralism.org> sekä Eck 2001.
- 8 Mortensen 2006; Fibiger 2009.
- 9 Ks. Stausberg 2009.
- 10 Krech 2009; ks. <http://www.religion-plural.org/>.
- 11 Baumann 2006.
- 12 Koskelainen 1966; 1968a; 1968b.

Kortekankaan tutkimukset tamperelaisten ja hämeenlinnaisten uskonnollisuudesta.¹³ Näiden varhaisten hankkeiden pääpaino oli kuitenkin kyselytutkimuksissa. Myös Harri Heinon 1980-luvulle sijoittuvat tutkimukset Helsingistä ja Tampereesta perustuivat pitkälti kyselyaineistojen tuottamaan tietoon, vaikka niissäkin otettiin huomioon paikallinen uskonnollinen tarjonta.¹⁴ Samalla vuosikymmenellä Susan Sundback kartoitti uskonnollista tilannetta Vaasassa.¹⁵

Pitkjänteisempi ja enemmän etnografisiin menetelmiin painottunut uskontokartoitus alkoi 1970-luvulla uskontotieteen piirissä. Turun uskonnollinen kenttä -projekti käynnistyi vuonna 1973 Päivikki Suojasen johdolla Turun yliopiston uskontotieteen laitoksella. Hankkeen tuloksena syntyivät muun muassa Martti Junnonahon raportti sekä Tuomas Martikaisen uskonnollista tarjontaa kuvaava käsikirja.¹⁶ Samalla vuosikymmenellä Helsingin yliopiston uskontotieteen opiskelijat kartoittivat Helsingin uskonnollista tarjontaa.¹⁷ Turun uskonnollinen kenttä -hanke on synnyttänyt kartoituksia myös vaihtoehtolääkinnästä ja taistelulajeista. Vuodesta 1997 lähtien se on laajentunut Åbo Akademien uskontotieteen laitokselle.¹⁸ Martikainen on lukuisissa tutkimuksissaan 2000-luvulla käsitellyt Turun uskonnollista kenttää ja varsinkin maahanmuuttajayhteisöjä globalisaatioteorioiden avaamista näkökulmista.¹⁹ Kansallisen tason systemaattista uskontokartoitusta on tehty vuodesta 2003 lähtien Uskonnot Suomessa -hankkeessa.²⁰

Kartoitushankkeet ovat usein olleet lähtökohdiltaan kuvailevia. Nopeiden yhteiskunnallisten muutosten yhteydessä sekä viranomaiset että maallikot tarvitsevat niiden tuottamaa informaatiota taustatiedoikseen ja kartoitukset antavat valaisevan kuvan vallitsevasta tilanteesta tietynä ajankohtana.²¹ Kartoituksia on kuitenkin toteutettu myös teoreettisemmin suuntautuneissa tutkimusasetelmissä. Esimerkiksi uuden henkisyyden kasvun ja merkityksen arvioimisessa menetelmä on osoittautunut käyttökelpoiseksi. Tunnetuin esimerkki on Paul Heelasin ja Linda Woodheadin työtovereineen vuosina 2000–2001 Kendalin kaupungissa Luoteis-Englannissa toteuttama hanke.²² Kartoituksen tarkoitus oli testata

hypoteesia, jonka mukaan käynnissä on ”henkisyyden vallankumous”, jossa ihmiset ovat kääntymässä pois perinteisistä uskonnollisen osallistumisen muodoista kohti vaihtoehtoisia henkisyyden muotoja. Tämän hypoteesin todentamiseksi tutkijat laskivat yhden marraskuisen sunnuntain osalta kaupungin jokaisen kirkon ja seurakunnallisen tilan kävijämäärät ja vastaavasti laskettiin holistisen miljöön osallistujamäärät yhden viikon osalta. Kävi ilmi, että 7,9 prosenttia kaupungin asukkaista otti osaa seurakunnalliseen toimintaan ja 1,6 prosenttia holistisen miljöön organisoimaan toimintaan. Projisoidulla kummankin kentän muutostahdin tulevaisuuteen, tutkijat ennustivat, että holistisen miljöön osallistuminen ohittaa seurakunnallisen noin neljän vuosikymmenen kuluttua.

Yhteisökartoituksia on sovellettu menestyksellisesti myös maahanmuuttajien uskonnollisuutta koskevissa tutkimuksissa.²³ Globalisaatiota koskevassa tutkimuksessa on usein korostettu paikallisen ja ylikansallisen vuorovaikutuksen seikkaperäisemmän analyysin tarvetta.²⁴ Martikaisen tutkimus globalisaation vaikutuksista Turun uskonnollisella kentällä osoittaa selkeästi, kuinka tärkeä ja moniulotteinen tekijä maahanmuutto ja globaalit vaikutteet ovat paikallisen uskontotilanteen historiallisessa muotoutumisessa. Martikainen on myös osoittanut, että maahanmuuttajien uskonnollinen järjestäytyminen kertoo uskonnollisten yhteisöjen rakenteellisesta sopeutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan.²⁵

Kaupungistumisen ja urbaanin elämäntavan vaikutukset uskonnollisuuteen on kolmas tavanomainen kysymyksenasettelu, jossa on hyödynnetty paikkaan sidottuja uskonnollisen kentän kartoituksia. Varhaisimmat tästä aihepiiristä tehdyt tutkimukset nojasivat pitkälti sekularisaatioteoriaan, jossa lähtökohdiana oli kaupunkien pidemmälle edennyttä maallistuminen.²⁶ Erityisesti Helsinki on tuoreemmissakin kyselyaineistoihin pohjautuvissa tutkimuksissa todettu muuta maata vähemmän kirkkoon sitoutuneeksi.²⁷ Viimeaikaisessa tutkimuksessa on kuitenkin yhä enemmän kiinnitetty huomiota uskonnollisuuden ilmenemismuotojen moninaistumiseen ja uuden luomiseen kaupunkiolosuhteissa.²⁸ Tuoreessa katsauksessaan helsinkiläisten uskonnol-

lisuuteen Anne Birgitta Pessi (ent. Yeung) korostaa helsinkiläisten epä tietoisuutta uskontoon liittyvissä kysymyksissä. Kyselytutkimuksissa helsinkiläiset vastaavat uskontoa koskeviin kysymyksiin muuta maata useammin vaihtoehdolla ”en osaa sanoa”. Sitoutumattomuudesta kertoo myös se, että kirkkoon kuuluvien osuus on koko maan alhaisin. Maallistuminen ei kuitenkaan välttämättä ole täsmällisin kuvaus tilanteesta. Vaikka helsinkiläiset uskovat selvästi muita suomalaisia vähemmän perinteisiin kristillisiin oppeihin, heidän kiinnostuksensa muita uskontoja kohtaan on suurempaa.²⁹ Yhteisökartoitus voi tästä syystä tuoda arvokkaan lisän kyselyaineistojen perusteella muodostuvaan kuvaan. Enemmistö Helsingin uskonnollisuutta kartoittavista viimeaikaisista tutkimuksista perustuu tilastojen ja kyselytutkimusten tuottamaan tietoon. Yhteisökartoituksia ei ole toteutettu 1980-luvun jälkeen ja käsillä oleva kartoitus paikkaa siten keskeistä tutkimuksellista aukkoa.

METODISIA NÄKÖKOHTIA

Kartoittavan uskonnontutkimuksen tarkoituksena on kuvata ajallisesti ja paikallisesti rajattu joukko uskonnollisia yhteisöjä, organisaatioita tai ryhmiä kattavasti, systemaattisesti ja keskenään vertailukelpoisella tavalla.³⁰ Lähestymistapa tukeutuu lukuisiin perinteisiin kenttätutkimusmenetelmiin kuten haastattelun ja osallistuvaan havainnointiin. Kartoittavan tutkimuksen omintakeinen piirre on kuitenkin sen pyrkimyksessä kuvata kulttuurisesti toisistaan poikkeavia sosiaalisia ryhmiä ja instituutioita systemaattisesti ja yhdenmukaisin kriteerein.³¹

Käsillä olevassa tutkimusprojektissa Helsingin alueelta pyrittiin kartoittamaan kaikki uskonnolliset yhteisöt jäsen- ja/tai kannattajamäärineen ja luokittelemaan ne niiden edustaman uskontoperinteen mukaan. Kartoituksessa käytettiin neljää valintakriteeriä: (1) yhteisön ilmoittaman toiminnan päätarkoitus tuli olla ensisijaisesti uskonnollinen tai hengellinen, (2) yhteisöllä tuli olla julkinen kokoontumispaikka, (3) yhteisöllä tuli olla säännöllistä toimintaa useammin kuin kerran vuodessa, ja (4) yhteisöllä tuli olla useampi kuin yksi edustaja tai

kannattaja. Ensiksi mainittu kriteeri sulkee kartoituksen piiristä yhteisöt ja järjestöt, joiden toiminnan tarkoitus ei nojaa käsityksiin aistihavainnon ja ihmisjärjen ylittävistä (transsendenttisista) voimista, olennoista tai todellisuuden ulottuvuuksista.³² Se sulki kartoituksen piiristä myös sellaiset uskonnollisesta taustasta nousevat järjestöt ja organisaatiot, joiden toiminta keskittyi johonkin kapeaan osa-alueeseen kuten kustannus- tai radiotoimintaan. Kriteerit 2–3 puolestaan sulki pois kartoituksen piiristä sellaisia yhteisöjä, joilla ei ole aktiivista toimintaa

-
- 13 Kortekangas 1965; 1967.
 - 14 Heino 1984a; 1985.
 - 15 Sundback 1987.
 - 16 Junnonaho 1981; Martikainen 1996.
 - 17 Karvinen 1979.
 - 18 Kurkinen 1997; Martikainen 1997.
 - 19 Martikainen 2000a; 2000b; 2002b; 2004; 2009.
 - 20 Ketola & Martikainen 2006; ks. myös <http://uskonnot.fi>.
 - 21 Martikainen 2002a, 314; Stausberg 2009, 106.
 - 22 Heelas & Woodhead et al. 2005.
 - 23 Ks. esim. Ebaugh & Chafetz 2000.
 - 24 Esim. Hannerz 1996; Martikainen 2004.
 - 25 Martikainen 2004; 2008; 2009.
 - 26 Ks. esim. Koskelainen 1968b.
 - 27 Niemelä 2003; 2006.
 - 28 Mikkola, Niemelä & Pettersson 2006; Yeung 2006.
 - 29 Yeung 2006, 172.
 - 30 Vrt. Martikainen 2002a, 313.
 - 31 Ks. Knott 1998; Krech 2009; Fibiger 2009; Stausberg 2009.
 - 32 Kriteeri perustuu osin sellaiseen tapaan määritellä uskonto, jossa nojaututaan luonnollisen ja yliluonnollisen erotte luun. On syytä huomata, että tällainen määritelmä on varsin tiukka ja rajaa pois esimerkiksi vaihtoehdolaäkinnän tai liikunnallisesti orientoituneet joogayhteisöt, jotka molemmat usein luetaan osaksi uuden henkisyuden miljöötä. Uuden henkisyuden luonnehdinnat sisältävät kuitenkin usein varsin vahvoja tulkintoja ja esioletuksia vaihtoehdolaäkinnän käyttäjien tai jooganharrastajien uskonnollisesta itseymmärryksestä. Kyselytutkimukset viittaavat siihen, että esimerkiksi joogassa ei pääosin ole kyse vaihtoehdoisesta uskonnollisuudesta (Ketola 2010). Väljien kriteereiden ongelmana on lisäksi niiden epämääräisyys ja tulkinnanvaraisuus, mikä muodostui erityiseksi ongelmaksi kansainvälistä vertailua silmälläpitäen.

tai joiden toiminta on niin pienimuotoista, että se tapahtuu esimerkiksi yksityiskodeissa kokoontuvissa ryhmissä. Viimeksi mainittu kriteeri sulki kartoituksesta esimerkiksi yksityisyrittäjinä toimivat ennustajat, astrologit ja parantajat, jotka palvelevat pelkästään yksittäisiä asiakkaita, eivätkä ole osa laajempaa yhteisöä, liikettä tai verkostoa.

On syytä painottaa, että nämä kriteerit eivät ota kantaa siihen, millainen muodollinen organisaatio yhteisöillä on. Monet yhteisöt ovat rekisteröityneet virallisesti uskonnollisiksi yhdyskunniksi, mutta valtaosa kartoituksen piiriin otetuista yhteisöistä toimi rekisteröityinä yhdistyksinä. Lisäksi joukossa oli useita täysin rekisteröimättömiä ryhmiä. Yhteiskriteerit pyrittiin luomaan siten, että niiden kautta pystyttäisiin poimimaan sellaisia uskonnollisia yhteisöjä, jotka selkeästi tarjoavat jäsenilleen jonkinlaisen uskonnollisen identiteetin ja sosiaalisen viitekehyksen, jossa on mahdollista toteuttaa hengellisiä tavoitteita riippumatta siitä, mikä on yhteisöjen luonne muodollisina organisaatioina.

Kaikilta kartoitukseen otetuilta yhteisöiltä tiedusteltiin myös niiden kannattajamääriä. Jäsen- ja kannattajamääriä koskevien lukujen saattaminen keskenään vertailukelpoiseen muotoon oli erityisen haastavaa johtuen yhteisöjen toisistaan poikkeavista toimintamuodoista, jäsenyysmalleista ja -kriteereistä. Virallisten jäsenmäärien vertailu tuottaa helposti vääristyneen kuvan tilanteesta, sillä monilla pienillä ja vaihtoehtoisilla yhteisöillä ei ole vastaavalla tavalla osallistumisaktiivisuudesta riippumatonta muodollista jäsenyyttä. Lisäksi monilla new age -henkisyyden piiriin kuuluvilla yhteisöillä on usein pikemminkin asiakkaita kuin jäseniä. Edelleen monissa vähemmistöuskonnoissa muodollisen jäsenyyden kriteerit saattavat olla huomattavan korkealla verrattuna kansankirkkoihin. Tästä syystä niiden muodollinen jäsenmäärä voi olla hyvinkin pieni suhteessa siihen, paljonko yhteisöt todellisuudessa tavoittavat ihmisiä. Viralliset jäsenmäärät kertovat joka tapauksessa varsin huonosti uskonnollisesta aktiivisuudesta.

Näistä syistä johtuen yhteisöjen kannattajamääriä tiedusteltaessa pyrittiin saamaan tieto niiden henkilöiden lukumäärästä, jotka ovat aktiivisesti

mukana yhteisöjen säännöllisessä toiminnassa riippumatta muodollisesta jäsenyydestä. Kansankirkkojen eli evankelisluterilaisen ja ortodoksisen kirkon kohdalla tämä tarkoitti sitä, että kannattajamääräksi valittiin viikoittaiset osallistujamäärät jumalanpalveluksissa ja muissa seurakuntatilaisuuksissa, joista on saatavissa kirkkojen omia tilastoja. Samaa kriteeriä päädyttiin noudattamaan myös katolisen kirkon kohdalla, jolla on kohtuullisen suuri jäsenmäärä verrattuna aktiivisiin messuosallistujiin.

Vaikka tämä laskutapa nostaa luterilaisen kirkon kannattajuuden riman varsin korkealle, on syytä muistaa, että käytännössä monista vähemmistöuskonnoista ei ole muuta tietoa kuin arviot yhtä aktiivisesti toiminnassa mukana olevien henkilöiden määristä. Evankelisluterilaisen kirkon aktiivijäsen-ten osuudeksi koko jäsenmäärästä saadaan tällä tavoin laskien noin kahdeksan prosenttia, kun mukaan lasketaan herätysliikkeiden ilmoittamat kannattajamäärät. Luku on kuitenkin sikäli realistinen, että kyselytutkimukset antavat hyvin samansuuntaisia tuloksia. Esimerkiksi Kirkkomonitor 2007 -kyselyn mukaan helsinkiläisistä kirkon jäsenistä (N = 283) kahdeksan prosenttia ilmoitti käyvänsä jumalanpalveluksissa tai muissa uskonnollisissa tilaisuuksissa vähintään kerran kuussa. Toisin sanoen luterilaisen kirkon kannattajamäärä tässä kartoituksessa vastaa sitä osaa kirkon jäsenistä, joka käy vähintään kuukausittain jumalanpalveluksissa tai muissa uskonnollisissa tilaisuuksissa.

KRISTILLISET YHTEISÖT

Helsingissä toimi vuonna 2008 kaikkiaan 234 uskonnollista yhteisöä ja niiden toiminnassa oli mukana noin 63 500 aktiivista kannattajaa (Taulukko 1). Uskonnollisissa yhteisöissä aktiivisesti mukana olevat edustavat siis noin 11 prosenttia koko kaupungin väkiluvusta, joka oli Tilastokeskuksen mukaan 576 632 henkeä vuoden 2008 lopussa. Aktiivisia kristittyjä oli noin 8,5 prosenttia ja muiden yhteisöjen piirissä aktiivisia oli noin 2,5 prosenttia helsinkiläisistä. Mikäli ei-kristillisistä yhteisöistä luetaan pois juutalaisuus ja islam ja oletetaan, että muut edustavat (väljästi tulkiten) vaihtoehtoista

Taulukko 1. Helsingin uskonnollinen tarjonta uskontoperinteittäin (2008)

Uskonnollinen traditio		Yhteisö- jen luku- määrä	Osuus kaikista	Aktiivi- sia kan- nattajia	Osuus kaikista	Kokoon- tumis- tiloja
Kristilliset yhteisöt	Ev.lut. kirkko (srk:t)	32	13,7 %	21 444 ³³	33,8 %	50
	Ev.lut. herätysliikkeet	27	11,5 %	6 983	11,0 %	11
	Ortodoksiset kirkot	3	1,3 %	1 864	2,9 %	8
	Katolinen kirkko	15	6,4 %	1 228	1,9 %	8
	Protestanttiset vähemmistöt	30	12,8 %	9 544	15,0 %	30
	Uuskarismaattiset yhteisöt	18	7,7 %	1 604	2,5 %	18
	Evangelikaaliset yhteisöt	9	3,8 %	2 158	3,4 %	9
	Muut kristilliset/kristillistaustaiset	21	9,0 %	4 199	6,6 %	21
	<i>Yhteensä kristilliset</i>	155	66,2 %	49 024	77,2 %	155
Muut us- konnot	Islam	12	5,1 %	4 670	7,4 %	11
	Juutalaisuus	2	0,9 %	1 125	1,8 %	2
	Buddhalaisuus	13	5,6 %	481	0,8 %	10
	Hindulaisuus	13	5,6 %	3 240	5,1 %	11
	Muut itämaiset	2	0,9 %	130	0,2 %	2
	Länsimainen esoteria	17	7,3 %	3 770	5,9 %	16
	New age	15	6,4 %	868	1,4 %	10
	Uuspakanuus	2	0,9 %	45	0,1 %	0
	Muut	3	1,3 %	109	0,2 %	2
<i>Yhteensä muut uskonnot</i>	79	33,8 %	14 438	22,8 %	64	
Yhteensä	234	100,0 %	63 462	100,0 %	219	

”henkisyttä”, jälkimmäisten osuudeksi jää noin 1,5 prosenttia kaupungin väkiluvusta. Vaikka tilastointikriteerit poikkesivat Kendal-kartoituksesta, luvut ovat silmiinpistävästi lähellä Kendalissa havaittuja seurakuntakentän (7,9 %) ja ”holistisen miljööni” (1,6 %) osallistujaosuuksia.³⁴

Noin kaksi kolmasosaa yhteisöistä voitiin luokitella kristilliseksi tai kristillistaustaisiksi ja kolmannes muihin uskontoihin kuuluviksi. Uskonnollisesti aktiivisten helsinkiläisten joukosta kuitenkin yli kolme neljäsosaa kuului kristillisten ja kristillistaustaisten yhteisöjen piiriin ja vain vajaa neljännes muihin uskonnollisiin traditioihin.

Yli neljäsosa yhteisöistä ja lähes puolet aktiivijäsenistä kuului Suomen evankelisluterilaisen kirkon piiriin. Helsingin seurakuntayhtymään kuului

24 suomenkielistä seurakuntaa, kuusi ruotsinkielistä seurakuntaa, Olaus Petrin seurakunta ja Saksalainen seurakunta. Helsingissä vaikuttaa lisäksi 17 luterilaisen kirkon piirissä toimivan herätysliikkeen organisaatiota, joilla oli yhteensä 27 paikallista ryhmää. Perinteisistä herätysliikkeistä suurimman ryhmän muodostivat lestadiolaiset. Uusista kristillisistä yhteisöistä merkittävimpiä oli Helsingin

33 Jumalanpalvelusten ja seurakuntatilaisuuksien keskimääräinen viikoittainen osallistujamäärä Helsingin seurakuntayhtymään kuuluvissa seurakunnissa vuonna 2008. Lähde: *Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008*, Taulukko 49.

34 Heelas & Woodhead et al. 2005, 53–56.

Tuomas-yhteisö, jonka toiminnassa oli mukana noin 1200 henkilöä.

Kiinnostava uusi ilmiö on kirkon maahanmuuttajille suuntaama toiminta. Helsingin seurakuntayhtymässä on vakiintuneet työmuodot arabiankielisille, kiinankielisille, venäjänkielisille ja vironkielisille. Seurakuntayhtymä järjestää säännöllisesti jumalanpalveluksia näillä kielillä. Arabiankielisissä jumalanpalveluksissa käy säännöllisesti 30–60 henkilöä, kiinalaisen seurakunnan jumalanpalveluksissa noin 50 henkilöä ja vironkielisissä jumalanpalveluksissa keskimäärin 63 henkilöä.³⁵

Helsingissä toimii myös kristillisiä yhteisöjä, joiden identiteetti perustuu vahvasti niiden kansainväliseen luonteeseen. International Evangelical Church in Finland (Suomen kansainvälinen seurakunta) on tunnustustenvälinen seurakunta, joka toimii yhteistyössä Amerikan evankelisluterilaisen kirkon (ELCA) kanssa. Suomen kansainvälinen seurakunta aloitti toimintansa vuonna 1975 ja rekisteröitiin yhdistykseksi vuonna 1984.³⁶ Jäseniä siinä oli noin 450.

Ortodoksinen kirkollinen elämä alkoi Helsingissä Suomen sodan jälkeen, jolloin Venäjän armeijan sotilaita sijoitui pysyvästi kaupungin kasarmeihin. Samaan aikaan venäläisten kauppiaiden määrä Helsingissä alkoi lisääntyä. Pyhän Kolminaisuuden kirkko vihittiin käyttöön 1827, mikä varsinaisesti merkitsi Helsingin ortodoksis seurakunnan toiminnan alkamista.³⁷ Vuonna 2009 Helsingissä asui ortodoksisen seurakunnan jäseniä 9388 ja viikoittaisiin jumalanpalveluksiin arvioitiin osallistuvan noin 700 henkilöä. Helsingin ortodoksisen seurakunnan lisäksi Helsingissä toimi kaksi venäläistä seurakuntaa, jotka kuuluvat Moskovan patriarkaattiin: Pyhän Nikolauksen seurakunta ja Pokrovan seurakunta. Niissä oli yhteensä vajaa 1200 jäsentä Helsingissä (2009).

Helsingin katolinen seurakunta sai alkunsa 1850-luvun puolivälissä. Aloitteentekijöinä seurakunnan perustamiseksi olivat Helsingin varuskuntaan kuuluvat sotilaat. Pyhän Henrikin kirkko siunattiin käyttöön vuonna 1860.³⁸ Nykyisin katolisella kirkolla on Helsingissä kaksi seurakuntaa, joiden kokonaisjäsenmäärä oli noin 6300. Erilaisia

sääntökuntia ja maallikkojärjestöjä on 13 ja niissä on yhteensä noin 200 jäsentä. Kartoituksen kriteeristön mukaisia aktiivisia katolilaisia arvioitiin olevan noin 1200.

Protestanttisten vähemmistökirkkojen toiminta Suomessa alkoi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Ensimmäisiä tulokkaita olivat baptistit, jotka perustivat ensimmäisen seurakuntansa Föglöhön Ahvenanmaalle vuonna 1856. Ruotsinkielinen baptistiseurakunta aloitti toimintansa Helsingissä vuosisadan vaihteeseen mennessä ja ensimmäinen suomenkielinen seurakunta perustettiin Helsinkiin vuonna 1903.³⁹ Metodismi levisi Suomeen 1860-luvulla ja ensimmäinen seurakunta Helsinkiin perustettiin vuonna 1884. Vapaakirkollinen liike syntyi 1870-luvulla ja Helsingissä toiminta aloitettiin vuonna 1879 englantilaisen lordi G. A. Radstockin vierailun jälkeen.⁴⁰ Pelastusarmeijan toiminta käynnistyi Helsingissä 1880-luvulla ja adventismin 1890-luvulla. Ensimmäinen ruotsinkielinen adventistiseurakunta perustettiin Helsinkiin vuonna 1894.⁴¹ Helluntaiherätys puolestaan sai voimallisen sysäyksen Thomas B. Barrattin Helsingin vierailusta vuonna 1911. Ensimmäinen helluntaiseurakunta perustettiin Helsinkiin Kolmannelle linjalle vuonna 1915.⁴²

Vuonna 2008 protestanttisiin vähemmistöihin kuuluvia seurakuntia Helsingissä oli yhteensä 30. Helluntailiike on näistä suurin. Helsingissä oli 11 helluntaiseurakuntaa, joista kolme kuului Suomen Helluntaikirkkoon. Helluntaiseurakunnista suurin oli Saalem-seurakunta, joka perustettiin vuonna 1928. Helluntaiseurakuntiin kuului kaikkiaan noin 6000 henkilöä. Suomen vapaakirkon piirissä toimi neljä seurakuntaa, joihin kuului noin 1500 jäsentä. Seitsemännen päivän adventisteilla oli yhteensä kolme seurakuntaa, joiden yhteisjäsenmäärä oli noin 600. Pelastusarmeijan jäsenmäärä oli noin 400. Metodisteilla (2 seurakuntaa) ja luterilaisilla vapaakirkoilla (4 yhteisöä) oli kummallakin noin 330 jäsentä. Baptisteilla (2 seurakuntaa) jäseniä oli noin 190. Pienin tähän ryhmään laskettava yhteisö oli kveekareilla, joiden yhteisössä (Ystävien uskonnollinen seura ry) jäseniä oli 13. Kaikkiaan näissä yhteisöissä oli yhteensä noin 9500 jäsentä.

Myös vapaissa suunnissa maahanmuuttajatyö-
lä on varsin tärkeä asema. Malmin Saalem-seura-
kunnassa järjestetään säännöllistä espanjankielis-
tä toimintaa, johon osallistuu noin 350 henkilöä
ja venäläiseen vapaaseurakuntaan kuuluu noin 70
jäsentä.⁴³

Tunnustuskuntiin sitoutumattomia evankelikaal-
isia yhteisöjä Helsingissä toimi 18. Niistä suurin
oli NMKY, jonka osasto perustettiin Helsingissä
vuonna 1888. Suomessa NMKY on jakautunut
kahteen liittoon, joista toinen on keskittynyt pää-
osin hengelliseen ja sosiaaliseen työhön ja toinen
urheilutoimintaan.⁴⁴

Uuskarismaattisuus tuli Suomeen 1980-luvulla,
mutta sai laajempaa kannatusta 1990-luvun alusta
lähtien. Yksi ensimmäisistä oli Suur-Helsingin seu-
rakunta, jossa puhkesi Toronton herätyksen tyylinen
nauruherätys vuonna 1995 ja josta se levisi karis-
maattisiin seurakuntiin ympäri maata.⁴⁵ Tutkimus-
jakson aikana Helsingissä toimi 18 uuskarismaattis-
ta seurakuntaa, joiden kokonaiskannattajamäärä oli
noin 1600. Jäsenmäärältään suurin uuskarismaatti-
nen yhteisö oli Suur-Helsingin seurakunta, johon
kuului yli 400 jäsentä.

Viime vuosina pääkaupunkiseudulle on syn-
tynyt muutamia afrikkalaisten maahanmuuttajien
seurakuntia, jotka ovat luokiteltavissa uuskaris-
maattisiksi. Redeemed Christian Church of God
(RCCG) on nigerialaissyntyisen Pa Akindayomin
(1909–1980) vuonna 1952 Lagosissa perustama
kirkkokunta. Kirkko levisi 1970-luvulla voimak-
kaasti eri puolille Afrikkaa. Nykyisin myös Yhdys-
valloissa, Iso-Britanniassa, Saksassa ja Ranskassa
on seurakuntia.⁴⁶ Helsingissä perustettiin RCCG:hen
kuuluva Hosanna Chapel vuonna 2001. RCCG re-
kisteröitiin uskonnolliseksi yhdyskunnaksi vuonna
2004. Jäseniä sillä oli kymmenkunta.

Muita kristillisiä ja kristillistaustaisia yhteisöjä
Helsingissä toimi 21 ja niiden yhteenlaskettu jäsen-
määrä oli noin 4200. Jehovan todistajien opit tuli-
vat Suomeen 1900-luvun alussa ja liike kasvoikin
melko nopeasti. Liike järjestäytyi uskonnolliseksi
yhdyskunnaksi vuonna 1945.⁴⁷ Vuonna 2008 sillä
oli Helsingissä viisi valtakunnansalia ja noin 2000
jäsentä. Myös Jehovan todistajilla oli Helsingissä

maahanmuuttajille suunnattua toimintaa. Helsingissä toimi esimerkiksi englanninkielinen ja venäjänkielinen seurakunta.

Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon lähetystyöntekijät saapuivat Suomeen vuonna 1875 ja ensimmäinen seurakunta perustettiin Vaasaan vuoden 1876 lopulla.⁴⁸ Helsinkiin seurakunta perustettiin kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen ja kokoontumistilat Ullanlinnassa olevaan huoneistoon valmistuivat vuonna 1955. Kirkko järjestäytyi uskonnolliseksi yhdyskunnaksi vuonna 1948. Vuonna 2008 Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkolla oli Helsingissä kolme seurakuntaa ja noin 850 jäsentä.

ISLAM

Ensimmäiset Suomeen tulleet muslimit olivat Venäjän armeijassa palvelleita sotilaita. Varsinainen muslimiyhteisö syntyi kuitenkin vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin maahan saapui tataarikauppiaita Keski-Venäjältä. Uskonnonvapauden astuttua voimaan he perustivat vuonna 1925 Helsinkiin

-
- 35 Helsingin seurakuntayhtymän arabiankielisestä työstä vastaavan pastorin haastattelu 30.4.2010; Helsingin seurakuntayhtymän Kiinalaisen seurakunnan pastorin haastattelu 7.5.2010; Helsingin seurakuntayhtymän vironkielisestä työstä vastaavan pastorin haastattelu 14.5.2010.
- 36 US-tietokanta. International Evangelical Church in Finland ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=127>. Viitattu 27.5.2010.
- 37 Kasanko & Koukkunen 1977, 9–11.
- 38 Vuorela 1989, 37.
- 39 Lohikko 2006, 21, 57.
- 40 Kallberg & Niemelä 1979, 15.
- 41 Ketola 1952, 85.
- 42 Ahonen 1994, 107.
- 43 Malmin Saalem-seurakunnan pastorin haastattelu 14.5.2010.
- 44 US-tietokanta. Suomen NMKY Liitto ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=608>. Viitattu 27.5.2010.
- 45 Hovi 2009, 67–69.
- 46 US-tietokanta. Redeemed Christian Church of God. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=62>. Viitattu 27.5.2010.
- 47 Karvinen 1981, 327–332.
- 48 Corander 1981, 312.

Suomen muhamettilaisen seurakunnan (nyk. Suomen Islam-seurakunta).⁴⁹ Fredrikinkadulle valmistui seurakuntatalo vuonna 1960. Suomen Islam-seurakunnalla oli vuonna 2008 noin 300 jäsentä Helsingissä. Vaikka yhteisön rukoushuoneessa voi käydä rukoilemassa kuka tahansa, yhteisö hyväksyy jäsenikseen vain tataareja.

Muslimimaista saapunut maahanmuutto alkoi vilkastua 1980-luvulla ja niinpä syntyi nopeasti tarve uusille muslimiyhteisöille. Vuonna 1986 perustettiin Suomen Islamilainen Yhdyskunta (rek. 1987). Sillä oli vuonna 2009 noin 1000 jäsentä monista eri kansallisuuksista. Yhteisön rukoushuone sijaitsee Helsingin keskustassa Lönnrotinkadulla. Suomen Islamilaisen Yhdyskunnan alaisuudessa toimii myös joitakin alueellisia yhdyskuntia muualla Suomessa ja se ylläpitää islamilaista päiväkotia Herttoniemessä.

1990-luvulla Suomeen saapui pakolaisia monista muslimimaista. Suurimpana ryhmänä olivat

somalialaiset. He perustivat 1990-luvulla Helsinkiin kaksi uskonnollista yhdyskuntaa. Vuonna 1994 perustettiin Helsinki Islam Keskus, joka on noin 1800 jäsenellään (2009) tällä hetkellä maan suurin moskeijayhteisö. Sen ylläpitämä Al-Huda moskeija sijaitsee Pasilassa (Veturitori 2). Myös vuonna 1998 rekisteröity The Islamic Rahma Center on lähinnä somalialaisista koostuva yhdyskunta. Se ylläpitää moskeijaa Itäkeskuksessa (Kastelholmantie 2) ja jäseniä sillä on noin 600 (2009). Suomen Islam Keskus on puolestaan pakistanilaisten perustama uskonnollinen yhdyskunta (rek. 1994), jonka ylläpitämä moskeija sijaitsee Kalliossa (Kirstinkatu 2).

Islamilaisten yhdyskuntien perustaminen jatkui 2000-luvulla. Vuoden 2009 alkuun mennessä Helsingissä oli perustettu ainakin seitsemän uutta muslimiyhteisöä. Useimmat niistä ovat toistaiseksi pieniä muutamista kymmenistä tai korkeintaan joistakin sadoista ihmisistä koostuvia yhteisöjä. Esimerkiksi Suomen Islamilaisten Yhdistys on

Taulukko 2. Islamilaiset yhteisöt Helsingissä (2008).

Traditio	Yhteisön nimi	Perustettu /rekisteröity	Jäseniä	Moskeija	Alue
Sunna	Suomen Islam-seurakunta	1925	303	On	Punavuori
	Suomen Islamilainen Yhdyskunta	1987	897	Rabita	Kamppi
	Suomen Islam-Keskus	1994	78	On	Kallio
	Helsinki Islam Keskus	1995	1 562	Al-Huda	Pasila
	The Islamic Rahma Center in Finland	1998	117	Al-Rahma	Puotinharju
	Islamic Information and Research Center ry	2000	50	On	Töölö
	Suomen Islamilaisten Yhdistys	2002 ei rek.	50	On	Kallio
	Islamic Multicultural Da'wah centre	2005	95	Al-Iman	Munkkiniemi
	Helsingin Islam Seurakunta	2006	420	On	Sörnäinen
	Muslimikodin yhdyskunta	2008	28	On	Pitäjänmäki
Shiia	Resalat Islamilainen Yhdyskunta – Suomen Ähl-e Beit	2001	1 000	Fatemah Zahra	Laajasalo
	Suomen Shiiamuslimit	2004	70	Ei	Malmi
Yhteensä	12		4 670		

vuonna 2002 perustettu, toistaiseksi rekisteröimätön yhdistys, jolla on rukoushuone Kalliolla ja noin 50 aktiivista jäsentä. Islamic Multicultural Da'wah Center (rek. 2005) on lähinnä afrikkalais- ja arabiustaisista muslimeista koostuva yhdyskunta, joka ylläpitää Al-Iman moskeijaa Munkkiniemessä (Munkkiniemen puistotie 4). Sillä oli vuonna 2008 noin 100 jäsentä.

Kooltaan muita suurempi on kuitenkin shiialainen Resalat Islamilainen Yhdyskunta, joka toimii Fatemah Zahran Islamilaisessa Kulttuurikeskuksessa Laajasalossa. Yhdyskunnalla on noin 500 jäsentä, mutta Fatemah Zahrassa käy aktiivisesti noin kaksinkertainen määrä ihmisiä. Yhdyskuntaan kuuluu maahanmuuttajia Intiasta, Iranista, Pakistanista ja Afganistanista. Toinen shiialaista suuntausta edustava uskonnollinen yhdyskunta on nimeltään Suomen Shiiamuslimit, joka on perustettu vuonna 2003 (rek. 2004). Sillä on noin viitisenkymmentä jäsentä, eikä sillä ole omaa rukoushuonetta.

Näiden lisäksi Helsingissä toimii neljä pienempää islamilaista yhdyskuntaa, joilla ei ole omia rukoushuoneita. Islam ja Rakkaus on vuonna 1994 rekisteröity suufilelainen yhteisö, jolla on 19 jäsentä. Vuonna 2008 on rekisteröity Suomen Marokkolaisten Isläämilainen Yhdyskunta (14 jäsentä) ja Muslimikodin yhdyskunta (28 jäsentä). Uusimpana yhteisönä on vuonna 2009 perustettu Tariq Al-Hidaya Islamilainen Yhdyskunta.⁵⁰

Kaikkiaan vuonna 2008 Helsingissä toimi 11 moskeijaa, joihin kokoontui muslimeja ainakin kahdestatoista aktiivisesti toimivasta islamilaisesta organisaatiosta (Taulukko 2). Yhteisöistä 10 eli valtaosa edusti islamin sunnalaista suuntausta. Yhteensä islamilaisiin yhteisöihin kuului Helsingissä noin 5000 muslimia.

JUUTALAISSUUS

Juutalaisten asuminen Suomessa oli kielletty Ruotsin vallan aikana ja kun Suomesta tuli Venäjän alainen suuriruhtinaskunta, kyseinen kielto jäi edelleen voimaan. Kuitenkin tsaarin armeijan mukana tänne saapui juutalaisia, ja vuonna 1858 kaikille armeijas- ta vapautuneille sotilaille annettiin oikeus asettua

asumaan palveluspaikkakunnalleen. Kansalaisoi- keudet juutalaisille myönnettiin heti itsenäistymisen jälkeen ja ne astuivat voimaan vuonna 1918.⁵¹ Helsingin juutalainen seurakunta perustettiin heti kansalaisoikeuksien myöntämisen jälkeen. Helsin- kiin valmistui synagoga kuitenkin jo vuonna 1906 ja Turkuunkin jo vuonna 1912. Helsingin juutalai- sen seurakunnan toiminta keskittyi vuonna 1961 valmistuneeseen seurakuntakeskukseen, joka rakennettiin synagogan yhteyteen. Siellä toimii juu- talainen koulu, päiväkotia, kirjasto, kosher-keittiö sekä vanhainkoti.⁵² Seurakunnalla oli läsnä olevina noin 1100 jäsentä.

Juutalaisen seurakunnan lisäksi Helsingissä toi- mii kabbalistiseen traditioon tukeutuva ryhmä. Juu- talainen tiedemies Rav Michael Laitman (s. 1946) perusti Bnei Baruch -Kabbalan opiskelun maail- mankeskuksen vuonna 1991 Israelissa. Keskus jär- jestää kursseja, seminaareja ja julkaisee kabbalaa käsittelevää materiaalia useilla kielillä. Kabbalan opiskelun maailmankeskuksen kirjallisuutta ja ope- tusta tarjoaa vuonna 2007 rekisteröity Tiedon Tie ry, jolla on kymmenkunta aktiivista jäsentä.⁵³

ITÄMAISET USKONNOT

Itämaisten uskontojen ja henkisten yhteisöjen määrä Suomessa on lisääntynyt jatkuvasti 1970-luvulta alkaen. Uskonnot Suomessa -tietokantaan on listat- tu yli 70 yhteisöä, joiden historialliset juuret ovat hindulaisuudessa ja lähes 40 buddhalaistais-

49 Leitzinger 2008.

50 US-tietokanta. Islam ja Rakkaus. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=81>. Suomen Marokkolaisten Isläämilainen Yhdyskunta. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=961>. Tariq Al-Hidaya Islamilainen Yhdys- kunta. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=1039>. Viitattu 27.5.2010.

51 Harviainen & Illman 1998, 291–295.

52 Ketola 2008, 173.

53 US-tietokanta. Bnei Baruch-Kabbalan opiskelun maailman- keskus. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=1039>. Viitattu 27.5.2010.

ta yhteisöä. Noin puolet niistä toimi Helsingissä. Kartoituksen kriteerit täyttäneitä yhteisöjä oli kuitenkin huomattavasti vähemmän, sillä esimerkiksi hindulaisuuden yhteyteen luokitelluista yhteisöistä suurin osa edusti modernia joogaa, jota harjoitetaan lähinnä terveysliikuntana ilman selkeää uskonnollista tai hengellistä sisältöä. Kartoituksen piiriin lukeutuvia hindulaistaustaisia yhteisöjä oli kaikkiaan 13 (Taulukko 3).

Kiinnostus joogaa ja meditaatiota kohtaan alkoi Suomessa lisääntyä jo pian sotien jälkeen. Esimerkiksi näyttelijä ja oopperalaulaja Ture Ara (1903–1979) aloitti jooganopetuksen jo 1940-luvulla.⁵⁴ Tietävästi jo 1950-luvulla jotkut suomalaiset tutustuivat myös Paramahansa Yoganandan (1893–1952) kehittämään kriya-joogaan, sillä pienen mietiskelypiirin kerrotaan kokoontuneen Teosofisen Seuran tiloissa. Helsingissä toimii nykyisinkin noin 50 hengen mietiskelypiiri, jonka jäsenet harjoittavat juuri Yoganandan 1920-luvulla Los Angelesissa perustaman Self-Realization Fellowship -järjestön opettamaa mietiskelytekniikkaa.⁵⁵

Laajamittaisempi kiinnostus joogaa kohtaan virisi 1960-luvulla, jolloin joitakin intialaisia jooganopettajia vieraili Suomessa. Suurin kasvu tapahtui kuitenkin 1970-luvulla.⁵⁶ Ananda Marga -liikkeen tulo Suomeen ajoittuu tähän itämaisen hengellisyyden kasvuun 1970-luvun alussa.⁵⁷ Ananda Margan toiminta oli aktiivisinta 1970-luvulla, jolloin toiminnassa oli mukana parhaimmillaan noin 50 jäsentä. Nykyisin kannattajamäärä on supistunut noin 10 henkeen. Yhteisö nimeltä Ananda Seva erkaantui Ananda Margasta vuonna 1996 liikkeen auktoriteettia koskevien erimielisyyksien vuoksi. Suomessa Ananda Seva rekisteröitiin vuonna 1998 ja sillä on oma toimintakeskus Villa Kuu, jossa järjestetään luentoja sekä jooga- ja meditaatiokursseja.⁵⁸

Toinen 1970-luvulla suuren suosion saanut liike on Maharishi Mahesh Yogin (1911–2009) perustama TM-liike (transsendenttinen meditaatio). Ensimmäiset suomalaiset tutustuivat TM-liikkeen toimintaan Ruotsissa vuonna 1960. Suomessa liike järjestäytyi vuonna 1971, jolloin Helsinkiin perustettiin ensimmäinen paikallisyhdistys. Saman vuoden syksyllä perustettiin paikallisyhdistyksiä

Turkuun, Kuopioon ja Poriin. Yhdistyksen nimeksi tuli vuonna 1976 Finnish Institute of Creative Intelligence ja vuonna 1977 nimi muuttui TM-liitoksi. Liikkeen voimakkain kasvu ajoittui vuoteen 1976, jolloin Suomeen saapui mietiskelyopettajia Ruotsista ja Saksasta.⁵⁹ Nykyisin TM-liitolla on toimitilat Kaartinkaupungissa ja noin satakunta aktiivijäsentä.

Myös Hare Krishna -liike (ISKCON) teki Suomessa lähetystyötä jo 1970-luvulla Ruotsista käsin. Ensimmäinen temppele perustettiin Helsingin Jääkärikadulla sijaitsevaan kellarihuoneistoon vuonna 1982.⁶⁰ Krishna-liike ISKCON rekisteröitiin uskonnolliseksi yhdyskunnaksi vuonna 1984. Vuodesta 1993 lähtien temppele on sijainnut Ruoholahdessa.⁶¹ Liikkeellä on noin nelisensataa kannattajaa pääkaupunkiseudulla, mutta virallisia jäseniä on vain noin sata.

1980-luvulla Suomeen tulivat lisäksi Sri Chinmoy -liike, Osho-liike sekä Sahaja jooga. Ne ovat karismaattisten intialaisten gurujen ympärille syntyneitä meditaatioliikkeitä. Sri Chinmoy Kumar Ghosen (1931–2007) perustama liike korostaa mietiskelyn ja kokonaisvaltaisen kehityksen merkitystä. Ensimmäiset liikkeen esittelytilaisuudet olivat Suomessa 1970-luvun lopussa ja ensimmäinen keskus avattiin Helsingissä vuonna 1981.⁶² Nykyisin liikkeen keskus sijaitsee Kalliossa ja

54 Ketola 2008, 272.

55 US-tietokanta. Helsingin Self-Realization Fellowship mietiskelypiiri. http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view_history?historyId=262. Viitattu 27.5.2010.

56 Halén 1981, 121–123.

57 Vesala 1981, 267.

58 US-tietokanta. Ananda Marga Joogayhteisö ry. http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view_history?historyId=70. Viitattu 27.5.2010.

59 Wikman 1981, 201–210.

60 Koskikallio 1984, 111–121.

61 US-tietokanta. Krishna-liike/ISKCON Suomessa. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=29>. Viitattu 28.5.2010.

62 US-tietokanta. Sri Chinmoy Center ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=40>. Viitattu 28.5.2010.

Taulukko 3. Itämaiset uskonnot Helsingissä (2008).

Traditio	Nimi	Rek./Per.	Oma toimitila	Kannattajamäärä	Alue
Hindulaisuus	Helsingin Self-Realization Fellowship	1950-l. (ei-rek.)	Ei	50	Kruununhaka
	Ananda Marga joogayhteisö ry	1973	On	12	Töölö
	TM-Liitto ry	1977	On	100	Kaartinkaupunki
	ISKCON Suomessa	1984	On	400	Ruoholahti
	Sri Chinmoy Center ry	1986	On	70	Kallio
	Osho Leela meditaatioyhdistys	1988	On	80	Punavuori
	Sahaja Jooga	1988 (ei rek.)	Ei	100	Kaartinkaupunki
	Sri Sathya Sai Baba center Finland ry	1992	Ei	8	Töölö
	Ananda Seva ry	1998	Ei	100	Toukola
	Suomen Amma-keskus ry	1998	Ei	1000	Töölö
	Natha ry	1998	On	200	Punavuori
	Joogakoulu Shanti	2002	On	75	Töölö
	Joogakoulu Jayananda	2003	On	17	Kluuvi
Buddhalaisuus	Bodhidharma ry	1947	On	23	Kamppi
	FWBO ry	1978	On	35	Kamppi
	Sumatikirti Buddhalainen keskus	1992 (ei rek.)	Ei	8	Ruoholahti
	Helsinki Zen Center ry	1998	On	140	Kamppi
	Timanttapolku-buddhalaisuus ry	2001	On	50	Kamppi
	Songtsen ry	2003	Ei	30	Meilahti
	Rokpa Finland ry	2003	Ei	40	Kallio
	Danakosha Finland	2005	On	43	Töölö
	Tara Liberation Study Group	2007 (ei rek.)	Ei	10	Kallio
	Palpung Yeshe Gatshal Finland	2007	Ei	11	Töölö
	Suomen Soka Gakkai International	2009	Ei	70	Meilahti
Sikhiläisyys	Suomen Gurdwara -yhdyskunta	1998	On	100	Kallio
Taolaisuus	Suomen Falun Dafa -yhdistys ry	2003	On	10	Kallio

liikkeen piirissä on noin 70 aktiivista harjoittajaa. Sahaja-jooga on puolestaan väljästi organisoitunut liike, joka järjestää ilmaista meditaatio-opetusta yleensä vuokratuissa tiloissa. Liikkeen perustaja on Sri Mataji Nirmala Devi (s. 1923). Liike saapui Suomeen vuonna 1988 ja on levinnyt sen jälkeen monille paikkakunnille.⁶³ Helsingissä oli noin 100 aktiivista harjoittajaa vuonna 2008.

Merkittävin 1990-luvulla Suomeen tullut intialainen hengellinen liike on Keralassa Etelä-Intiassa päämajaansa pitävän äiti Amman eli Mata Amritanandamayin (s. 1953) ympärille syntynyt yhteisö.⁶⁴ Suomen Amma-keskus ry. perustettiin vuonna 1998. Yhdistys järjestää viikoittain Amma-illoja, joissa kokoonnutaan meditoimaan ja laulamaan hengellisiä lauluja. Äiti Amma on vierailut Helsingissä lähes vuosittain vuodesta 1998 lähtien. Näihin vierailutilaisuuksiin on osallistunut keskimäärin noin 8000 ihmistä.⁶⁵

Äiti Amman suosion ohella myös jooga koki uuden nousukauden 1990-luvulla, kun maahan tuli aikaisempaa huomattavasti fyysisempi ja vaativampi joogamuoto, astanga-jooga. Liike levisi Mysoresta Intiasta Eurooppaan 1980-luvulla. Ensimmäiset kurssit Suomessa pidettiin vuonna 1988 ja säännöllinen kurssitoiminta alkoi pian tämän jälkeen. Helsingin Astanga Joogakoulu aloitti toimintansa vuonna 1997. Nykyisin astanga-joogaa opetetaan useilla joogasaleilla sekä pääkaupunkiseudulla että ympäri Suomea. Astanga-joogassa painopiste on harjoituksen ohjaamisessa, ei elämäntapaa koskevissa ohjeissa, saatikka elämäntapomuksellisissa kysymyksissä. Siksi sitä ei käsillä olevassa kartoituksessa luettu uskonnollisten yhteisöjen joukkoon.

Helsingissä vaikuttaa kuitenkin useita hengellisemmin joogaa opettavia ryhmiä. Esimerkiksi Natha on vuonna 1997 perustettu, Fredrikinkadulla toimiva jooga- ja tantrakoulu, jossa fyysisten harjoitusten lisäksi opetetaan tantriseen filosofiaan perustuvaa maailmankatsomusta ja joogan teoriaa. Järjestön juuret ovat romanialaisen Gregorian Bivolarun (s. 1952) vuonna 1990 Romaniassa perustamassa liikkeessä nimeltä MISA (Miscarii de Integrare Spirituala in Absolut). Natha myös korostaa opettajalta

oppilaalle välitettyä suullista opetusta.⁶⁶ Yhteisöllä oli vuonna 2008 noin 200 jäsentä.

Myös kiinnostus buddhalaisuutta kohtaan alkoi näkyä Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Tätä ennen tietoa buddhalaisuudesta levisi lähinnä Teosofisen Seuran välityksellä. Buddhalaisuudesta kiinnostuneet alkoivat kokoontua yhdessä 1940-luvulla. Tämän toiminnan pohjalta syntyi vuonna 1947 perustettu kaksikielinen yhdistys Buddhismin ystävät – Buddhismens vänner ry. Yhdistyksen toiminta oli pitkään luonteeltaan yleisbuddhalaista.⁶⁷ Buddhalaiden yhteisöjen lisääntyessä 1990-luvulla yhdistyksen profiilia muutettiin enemmän Itä-Aasian dhyana-koulukuntiin keskittyväksi ja sen nimeksi muutettiin Bodhidharma ry. vuonna 1997.⁶⁸ Yhdistyksellä on nykyisin kokoontumistilat Helsingin Kampissa ja parikymmentä jäsentä.

Myös Japanista peräisin olevaa zen-buddhalaisista traditiota noudattava Helsinki Zen Center aloitti toimintansa 1990-luvulla. Yhdistyksen opetus pohjautuu Roshi Philip Kapleau (1912–2004) länsimaihin tuomaan zen-perinteeseen.⁶⁹ Yhdistyksellä on meditaatiotilat Helsingin keskustassa ja noin 140 aktiivista zenin harjoittajaa.

Japanista on peräisin myös mahayana-buddhalaisista perinnettä edustava Suomen Soka Gakkai International, joka rekisteröitiin uskonnolliseksi yhdyskunnaksi vuonna 2009. Liikkeen opit pohjautuvat suurelta osin buddhalaisen uudistajan Nichirenin (1222–1282) opetukseen. Soka Gakkai-liike syntyi 1930-luvulla Makiguchi Tsunesaburon (1871–1944) julkaisemien kasvatustilafilosofien kirjoitusten innoittamana. Liikkeen opetuksen mukaan jokaisessa ihmisessä piilevä buddhatila voidaan saada käyttöön toistamalla Lootussutran nimimantraa, mikä onkin liikkeen keskeisin harjoitus. Liikkeen jäsenet kokoontuvat yhteen niin kutsuttuihin keskustelukokouksiin, joita pidetään jäsenten kodeissa. Suomeen Soka Gakkai-liike tuli vuonna 1975, jolloin ensimmäiset keskustelukokoukset aloittivat toimintansa.⁷⁰ Vuonna 2008 Helsingissä kokoontui muutama keskustelukokousryhmä, joissa oli noin 70 jäsentä.

Uusi ilmiö 1990-luvun buddhalaisuudessa oli kuitenkin useiden tiibetinbuddhalaiden yhteisöjen

tulo Suomeen.⁷¹ Tanskalaissyntyisen Lama Ole Nydahlin (s. 1941) perustaman Timanttipolku-liikkeen toiminta käynnistyi Suomessa keväällä 1998 hänen vierailunsa yhteydessä. Yhdistys rekisteröitiin vuonna 2001 ja se toimii nykyisin nimellä Timanttipolku-buddhalaisuus ry. Ryhmissä järjestetään yhteismeditaatioita, kutsutaan matkaopettajia luennoimaan ja opastamaan harjoituksessa.⁷² Yhteisöllä on vuodesta 2006 lähtien ollut keskus Kampissa ja sillä oli vuonna 2008 noin 50 jäsentä.

Nyingma-koulukunta on Tiibetin vanhin buddhalainen suuntaus, joka kunnioittaa perustajanaan Tiibetissä 700-luvulla vaikuttanutta intialaista opettajaa Padmasambhavaa. Danakosha Finland on vuonna 2005 rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta, jonka pääopettajana toimii nyingma-koulukunnan opettaja Tulku Dakpa Rinpoche (s. 1975). Yhteisöllä on keskus Töölössä ja nelisenkymmentä jäsentä. Toiminta koostuu meditaatiosta, resitaatiosta, seremonioista ja opintopiireistä.⁷³

Helsingissä toimii myös toinen tiibetinbuddhalaisuutta edustava rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta, vuonna 2006 perustettu Palpung Yeshe Gatsal Finland. Nimi viittaa Palpungin luostariin, jonka perinnettä yhteisö noudattaa. Keskuksen henkinen johtaja on XII Tai Situ Rinpoche (s. 1954), jonka johtama luostari toimii Pohjois-Intiassa. Jäseniä yhteisöllä on toistaiseksi kymmenkunta, eikä sillä ole vielä omia kokoontumistiloja.⁷⁴

Yhteensä Helsingissä toimi 11 buddhalaista yhteisöä, joista viidellä oli omat tilat (Taulukko 3). Aktiivisia jäseniä buddhalaisilla yhteisöillä oli lähes viisisataa. Näiden lisäksi pääkaupunkiseudun alueella vaikuttaa myös valtakunnallinen Finnish Thai-Buddhist Association ry., jolla on temppeleitä Nukarilla, Nurmijärvellä. Kyseessä on etupäässä Thaimaan buddhalaisten maahanmuuttajien uskonnollisia tarpeita palveleva yhdistys, jossa on kaikkiaan yli 700 jäsentä.⁷⁵ Buddhalaisten yhteisöjen yhteistyöelimeksi perustettiin keväällä 2009 Suomen Buddhalainen Unioni ry.⁷⁶

Kiinalaiset terveysliikuntalajit kuten taiji ja qigong tulivat Suomeen 1980-luvulla. Niitä ei pääosin voi pitää uskonnonharjoituksena, vaikka taustalla onkin usein taolaisia katsomuksia.⁷⁷ Qigong-harjoit-

tusten tarkoitus on kehittää kehoa ja mieltä erityisten liikesarjojen ja meditaation avulla. Falungong on Falun Dafa-liikkeen opettama qigong-menetelmä, jonka harjoittamiseen kuuluu myös selkeästi uskonnollisia piirteitä. Entinen hallituksen virkamies Li Hongzhi (s. 1952) aloitti Kiinassa falungongin opetuksen 1990-luvun alussa. Se pohjautuu kiinalaisiin uskonnonfilosofiin perinteisiin ja on saanut vaikutteita myös buddhalaisuudesta. Sen harjoittamiseen kuuluu esimerkiksi ”maailmankaikkeuden periaatteiden” eli totuudenmukaisuuden, laupeuden ja kärsivällisyyden jalostaminen.⁷⁸ Suomen Falun Dafa -yhdistys on rekisteröity vuonna 2003 ja sillä oli kymmenen jäsentä vuonna 2008.

63 US-tietokanta. Sahaja jooga. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=629>. Viitattu 28.5.2010.

64 Ketola 2008, 271–272.

65 US-tietokanta. Suomen Amma-keskus ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=45>. Viitattu 27.5.2010.

66 US-tietokanta. Natha ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=46>. Viitattu 27.5.2010.

67 Gothóni 1981, 143–146.

68 Ketola 2008, 288–289.

69 US-tietokanta. Helsingin Zen Center ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=21>. Viitattu 27.5.2010.

70 US-Tietokanta. Suomen Soka Gakkai International ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=735>. Viitattu 27.5.2010.

71 Lönnroth 2006, 5.

72 Ketola 2008, 291–292.

73 US-tietokanta. Danakosha Finland. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=440>. Viitattu 27.5.2010.

74 US-tietokanta. Palpung Yeshe Gatsal Finland. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=73>. Viitattu 27.5.2010.

75 US-tietokanta. Finnish Thai-Buddhist Association ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=20>. Viitattu 30.5.2010.

76 US-tietokanta. Suomen Buddhalainen Unioni ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=970>. Viitattu 30.5.2010.

77 Kiinalaisen terveysliikunnan luonteesta ks. Ketola 2008, 313–315.

78 US-tietokanta. Suomen Falun Dafa-yhdistys ry. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=579>. Viitattu 28.5.2010.

Suomen intialaisyhteisö on kasvanut voimakkaasti 1990-luvun jälkeen. Osa intialaisista maahanmuuttajista on sikhejä ja he ovat järjestäytyneet vuonna 1998 perustamalla Suomen Gurdwara Yhdyskunta -nimisen uskonnollisen yhdyskunnan. Vuonna 2006 yhteisö avasi Helsingin Sörnäisissä gurdwaran, jossa vierailee säännöllisesti vajaa satakunta intialaistaustaista sikhä.

LÄNSIMAINEN ESOTEERINEN PERINNE JA NEW AGE

Termillä 'esoteerinen' viitataan tietoon, jota opetaan tai joka voidaan ymmärtää vain asiaan vihkiytyneiden sisäpiirissä. Esoterian ytimessä ei ole niinkään määrättyjä oppeja vaan perinteen välittymisen tapa, jossa korostetaan yksilön sisäistä kokemusta ja hengellistä muutosta. Tutkijoiden keskuudessa esoteria on liitetty erityisesti länsieurooppalaiseen kulttuuriin sidoksissa olevaan ilmiöön, joten siitä puhutaan yleisesti otsakkeen 'länsimainen esoteria' alla.⁷⁹ Esoteriaan ja okkultismiin on ammennettu aineksia monista uskonnollisfilosofisista opeista kuten hermetismistä ja kabbalasta, joita esoteerikot tulkitsivat kristinuskon kautta. 1700-luvun lopulta alkaen kristinuskon vaikutus alkoi vähentyä esoteriassa ja vaikutteita haettiin myös idän uskonnoista.⁸⁰ Suomalaisissa esoteerisissa yhteisöissä on painotettu erityisesti kristinuskoa uudelleen tulkitsevia opetuksia. Ruusuristolaisuus (Ruusu-Risti ry), kristosofia, antroposofia ja Vapaa katolinen kirkko katsovat edustavansa kristinuskon syvempää ja alkuperäisempää tulkintaa.⁸¹ Niin ikään spiritualismin piirissä voidaan nähdä runsaasti kristillisiä vaikutteita. Edellä mainituissa järjestöissä puhutaan usein kristinuskon esoteerisesta tulkinnasta vastakohtana kirkkojen edustamalle opille. Valtaosa esoteerista perinnettä edustavien järjestöjen jäsenistä on evankelisluterilaisen kirkon jäseniä.

New age -henkisyys on puolestaan nimike 1970-luvulla syntyneelle vaihtoehtokulttuurille, jossa suhtaudutaan kriittisesti länsimaiseen valtavirran kulttuuriin ja tuodaan esiin esoteerisiin ajattelumalleihin perustuvia katsomuksia.⁸² New agen aatteelliset juuret ovat siis esoteerisessa perinteessä,

mutta näiden ajatusten kannattajat alkoivat nähdä itsensä osana laajempaa liikettä vasta 1970-luvun jälkipuoliskolla, jolloin järjestäytyminen lähti käyntiin myös Suomessa.

Perinteisiä länsimaisen esoterian piiriin kuuluva yhteisöjä toimi Helsingissä 17 ja niillä oli yhteensä noin 4000 jäsentä (Taulukko 4). Esoterian suhteellisen vakiintuneesta asemasta kertoo, että suurin osa yhteisöistä on perustettu viimeistään 1970-luvulla. Kuitenkin 2000-luvullakin on syntynyt kolme uutta yhteisöä. Kulttuurisesta muutoksesta kertoo, että lähes kaikki 1990-luvulla ja sen jälkeen perustetut yhteisöt voitiin luokitella new agen, eikä niinkään klassisen esoterian piiriin. New agen piiriin luokiteltavia yhteisöjä oli 15 ja niillä oli noin 1000 kannattajaa.

Klassisen esoterian piiriin luettavista yhteisöistä lukumääräisesti merkittävin on vapaamuurarius. Vapaamuurarius saapui Ruotsiin jo 1700-luvulla ja Suomessakin ensimmäinen loosi perustettiin vuonna 1759. Se kuitenkin lakkautettiin Venäjän vallan aikana. Sekä suomen- että ruotsinkielinen vapaamuuraritoiminta kuitenkin käynnistettiin uudelleen 1920-luvulla.⁸³ Samalla vuosikymmenellä käynnisti toimintansa myös Kansainvälinen Yhteis-Vapaamuurarijärjestö Le Droit Humain.⁸⁴ Nykyisin helsinkiläisillä vapaamuurarilooseilla on yhteensä noin 2400 jäsentä.

79 Ketola 2008, 190–191.

80 Gibbons 2001, 1–17; 112–121.

81 Heino 1997, 280–283; 283–284; 287–290; 345–348.

82 Hanegraaff 1996, 9–10; 521–522.

83 Ahtokari 2000, 115–123; Heino 1997, 328.

84 Ketola 2008, 210–211.

85 New age -liikkeeseen luokitellut organisaatiot palvelevat tyypillisesti laajaa joukkoa ihmisiä, jotka käyttävät niiden palveluja, kuten erilaisia hoitoja, tai osallistuvat niiden järjestämille kursseille. Useista niistä oli mahdollista saada ainoastaan summittaisia arvioita vuotuisista kävijämääristä. Koska monet kävijöistä eivät muodosta säännöllistä osallistujakuntaa, joka vertautuisi luontevasti muiden yhdistysten jäsenmääriin, vertailukelpoisuuden säilyttämiseksi taulukoon on merkitty keskimääräinen kuukausittainen kävijämäärä. Ne lukumäärät, joiden kohdalla on käytetty tällaista laskutapaa, on merkitty listaan asteriskilla.

Taulukko 4. Esoteeriset ja new age -yhteisöt Helsingissä (2008)

Traditio	Nimi	Rek. /Per.	Oma toi- mitila	Kannattaja- määrä	Alue
Esoteria	Suomen vapaa katolinen kirkko	1929	On	25	Kallio
	Ruusu-Risti ry	1931 (per.1920)	On	200	Kruununhaka
	Teosofinen seura ry	1933 (per.1907)	On	124	Kruununhaka
	Svenska Frimurareorden i Finland	1923	On	350	Kaartinkaupunki
	Föreningen Ingri rf.	1947	Ei	100	Kaartinkaupunki
	Suomen suurloosi ry	1935 (per.1924)	On	1790	Kaartinkaupunki
	Suomen spiritualistinen seura ry	1948	On	493	Alppila
	Kristosofinen kirjallisuusseura ry	1966	On	20	Kruununhaka
	Suomen Kristityhteisö	1967	On	15	Munkkivuori
	Suomen antroposofinen liitto ry	1977 (1923)	On	225	Punavuori
	Via ry	1977 (per.1955)	On	30	Punavuori
	Kv.Yht.-Vapaamuurarijärjestö Le Droit Humain Suomen Liitto ry	1988 (per.1920)	On	140	Kaartinkaupunki
	Kansainvälinen Ruusuristin Veljeskunta – AMORC ry	1998	Ei	50	ei tiedossa
	Kaariporttiystävät	2001 (ei-rek.)	Ei	70	Alppila
	Helsingin Summit Lighthouse ry	2001 (per.1976)	On	100	Kallio
	Suomen Gurdjieff -seura ry	2003	Ei	20	Kaartinkaupunki
	Alice A. Bailey -yhdistys ry	2006	Ei	18	Punavuori
New age ⁸⁵	Rajatiedon yhteistyö ry	1975	On	50	Punavuori
	Valonkantajat ry	1990	Ei	50	Punavuori
	Genki T:mi	1990	On	50*	Ruoholahti
	Harmoniahuone Harmony House Oy	1996	On	67*	Kallio
	Esko Jalkanen – Luonnonvoimat yhdistys ry	1997	On	58*	Kallio
	Minä Olen -keskus	1998	On	42*	Katajanokka
	Nouseva Aurinko ry	1999	On	120*	Meilahti
	Energiahoitola Valon temppeli	1999	On	108*	Töölö
	Valon lähde T:mi	2000	Ei	50*	Töölö
	Share Suomi ry	2003	Ei	39	Kaartinkaupunki
	Ykseys ry	2006	Ei	50	Kamppi
	Valokotoyhdistys ry	2008	Ei	50*	Punavuori
	Hoituhuone Kultainen Aura	2008	Ei	50*	Punavuori
	Osuuskunta Valokoto	2008	Ei	9*	Punavuori
Hyvinvointihuone Lila	2009	On	75*	Kamppi	
Uuspakkaus	Lehto – Luonnonuskontojen yhdistys ry	1998	Ei	25	–
	Pakanaverkko ry	1999	Ei	20	–

Teosofiset virtaukset tulivat Suomeen 1800-luvun lopulla ja ne ovat yli sadan vuoden ajan vaikuttaneet merkittävästi suomalaiseen vaihtoehtohenkisyyskäsitykseen. Teosofia sai aluksi kannatusta lähinnä ruotsinkielisen sivistyneistön parissa. Ajan myötä teosofia herätti mielenkiintoa myös joissakin työväenliikkeen edustajissa. Teosofisen seuran kansallisosasto perustettiin vuonna 1907.⁸⁶ Tavalla tai toisella teosofiaan pohjautuvia yhteisöjä toimi Helsingissä kaikkiaan seitsemän ja niillä oli yhteensä noin 500 jäsentä. Uudempaa, vuonna 2006 rekisteröityä Alice A. Bailey -yhdistystä lukuun ottamatta kaikilla oli myös omat kokoontumistilat Helsingissä.

Toinen tärkeä 1800-luvulla syntynyt ja yleensä esoteriaan luokiteltu uskonnollinen virtaus on spiritualismi. Ulkomaalaiset meediat pitivät jo 1800-luvun lopulla Suomessa istuntoja ja myös parapsykologien keskuudessa oli mielenkiintoa spiritualismia kohtaan.⁸⁷ Vuonna 2008 Helsingissä toimi kaksi spiritualistista yhteisöä: vuonna 1946 perustettu Suomen Spiritualistinen Seura, jolla on noin 500 jäsentä, sekä vuonna 2001 perustettu Kaariporttitystävät, jolla on noin 70 jäsentä. Jälkimmäinen on rekisteröimätön yhdistys, joka toimii kalifornialaisen Gate of Heaven Chapel -nimisen uskonnollisen yhteisön jäsenten suomalaisena yhdistyksenä. Gate of Heaven Chapel -yhteisön perustivat suomalaiset meediat Aulikki ja Seppo Plaami vuonna 1996.⁸⁸

New age -henkisyyskäsityksen taustalla olevat vastakulttuuriset virtaukset alkoivat näkyä Suomessakin jo 1970-luvun alussa. Virinneen kiinnostuksen myötä syntyi kaksi yhteisöä, Oraansuojelijat ja Rajatiedon yhteistyöryhmä, jotka ovat molemmat olleet tärkeitä vaikuttajia vaihtoehtoisesta henkisyyskäsityksen kehityksessä.⁸⁹ Turussa järjestettiin vuonna 1975 Kansallinen Eksoilmiöiden -seminaari, jonka jälkeen joukko rajatiedon asioista ja ilmiöistä kiinnostuneita ihmisiä kokoontui Helsingissä ja ryhtyi valmistelemaan kansallisen yhteistyöelimen perustamista. Tässä vaiheessa yhteistyöelimen nimeksi oli muotoutunut Rajatiedon yhteistyöryhmä. Vuodesta 1979 Matti Ollilan aloitteesta järjestettiin ensimmäistä kertaa myös luentoja, joihin saatiin puhujiksi rajatiedon ja parapsykologian asiantuntijoita ulkomail-

ta. Uuden yhdistyksen perustamiskokous pidettiin keväällä 1990 Kristusofia-temppelissä Helsingissä. Tällöin yhdistyksen nimi muutettiin Rajatiedon yhteistyöksi.⁹⁰

New age -henkisyyskäsityksen vanhin ja edelleen yksi näkyvimpiä tapahtumia ovat Hengen ja Tiedon messut, joiden järjestäjänä ja koordinoijana toimii Rajatiedon yhteistyö ry. Ne järjestettiin ensimmäisen kerran lokakuussa 1983 Taivallahden koululla, jolloin näytteilleasettajia oli noin 40 ja kävijöitä 1500. Viime vuosina kävijöitä on ollut vuosittain 3000–5000 ja näytteilleasettajia noin 200.⁹¹

Yhä useammat new age -henkisyyskäsitystä edustavat organisaatiot ovat kaupallisia yrityksiä tai osuuskuntia. Helsingin Kalliossa sijaitseva Harmoniahuone (Harmony House Oy) on tyypillinen new age -keskus. Se on aloittanut toimintansa vuonna 1996 ja tarjoaa koulutusta, palveluja ja tuotteita vaihtoehtoisten ja henkisen hyvinvoinnin edistämiseen. Harmoniahuoneen tarjoamia palveluja ovat muun muassa reikihoito, intialainen päähieronta, intialainen jalokivihoito, energiahoidot sekä ohjatut rentoutus- ja regressiosessiot.⁹² Asiakkaita ilmoitetaan olevan vuosittain noin 800. Vastaavantyyppisiä keskuksia on Helsingissä puolisen tusinaa.

Myös new age -henkisyyskäsityksen erikoistuneilla kirjakaupoilla on ollut oma merkityksensä vaihtoehtoisesta henkisyyskäsityksen leviämisessä Suomeen. Suomen ensimmäinen rajatietoon erikoistunut kirjakauppa T:mi Mirjam Aho avattiin Helsingissä 1980-luvun alussa. Vuonna 1983 aloitti Eirassa toimintansa Era Nova, joka on edelleen suurin vaihtoehtoisesta henkisyyskäsityksen kirjakauppa. Teosofiseen ja ruusuristiläiseen kirjallisuuteen erikoistunut kirjakauppa Aatma aloitti toimintansa Kampissa vuonna 1988. Neljäs merkittävä vaihtoehtoisesta henkisyyskäsityksen kirjakauppa on vuonna 1988 perustettu Unio Mystica, joka sijaitsee Erottajalla.⁹³

Myös ufoilmiöllä ja ufologialla on yhtymäkohtia new age -henkisyyskäsityksen ja erityisesti ufokontaktiliikkeen kanssa. Ammentanut aineksia teosofiasta ja spiritualismista.⁹⁴ Helsingissä ei kuitenkaan toimi tällä hetkellä yhtään varsinaisesti ufologiaan keskittyntä yhteisöä. Vaikka osa vaihtoehtoisesta henkisyyskäsityksen kentällä liikkuvista ihmisistä on kiinnostunut myös

ufologiasta, varsinaiset ufouskonnolliset liikkeet eivät ole saaneet juurikaan jalansijaa Suomessa.

Myös uuspakanuudella on juurensa osittain esoteerisessa perinteessä ja sen kasvu ajoittuu samaan aikaan vastakulttuurisen henkisyuden nousun kanssa. Silti useimmat uuspakanat katsovat, että uuspakanuus ei ole osa new age -liikettä. Liikkeessä korostetaan uuspakanuuden uskonnollista identiteettiä, joskin uuspakanuus on tässä suhteessa hyvin moninainen ilmiö.⁹⁵ Helsingissä toimi vuonna 2008 kaksi uuspakanallista yhteisöä. Lehto – Luonnonuskontojen yhdistys ry. perustettiin vuonna 1998 Helsingissä. Se on tarkoitettu kattojärjestykseksi ja yhteistyöelimeksi uuspakanuudesta kiinnostuneille ihmisille. Pakanaverkko on puolestaan Turussa vuonna 1999 perustettu yhdistys. Pakanaverkossa on mukana ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneet uuspakanuudesta ja erilaisista esoteerisista perinteistä. Molempien aktiivinen jäsenmäärä Helsingissä jää kuitenkin pariinkymmeneen henkeen.

Suurin osa suomalaisista uuspakanoina on wiccan harjoittajia. Valtaosa on suuntautunut eklektiseen wiccaan, jota voidaan harjoittaa yksin ja joka lainaa aineksia eri lähteistä. Helsingissä ei kuitenkaan toimi yhtään ainoastaan wiccan harjoittamiseen suuntautunutta yhdistystä. Vaikka uuspakanallisilla yhteisöillä ei Helsingissä olekaan toimitilaa, oli ne kuitenkin syytä ottaa kartoitukseen, sillä yhteisöjen luonteeseen kuuluu epämuodollisuus ja ihanteena pidetään rituaalien toimittamista luonnossa eikä kiinteissä pyhäköissä muiden uskontojen tapaan. Niiden toiminta on kuitenkin vakiintunutta ja yhdistysten jäsenistö kokoontuu säännöllisesti jäsentapaamisiin.

MUUT YHTEISÖT

Helsingissä toimii myös kourallinen yhteisöjä, joita ei voida luokitella mihinkään edellä mainituista uskontotraditioista, kuten bahá'í, Urantia-seura sekä Totuuden ystävät. Urantia-seura keskittyy taivaallisten olentojen ilmoituksena pidetyn Urantia-kirjan opiskeluun. Vaikka kyseessä on laajasti kosmologiaa ja uskontoa käsittelevä teos, yhteisön toimintaan ei kuulu varsinaisia yhteisiä rituaaleja. Totuuden

ystävät puolestaan on vuonna 1958 rekisteröity uskonnollinen yhdyskunta, jonka toiminta on ollut varsin rajallista viimeisten vuosikymmenien aikana.⁹⁶ Yhteisöllä oli vain vajaa kymmenkunta jäsentä vuonna 2008.

Bahá'í-usko sen sijaan on jo vuosikymmeniä ollut merkittävä uskonnollinen vaihtoehto Suomessa. Bahá'í-liikkeen toiminta Suomessa alkoi 1930-luvun lopulla. Ensimmäisiä kontakteja bahá'í-liikkeeseen saatiin, kun yhdysvaltalainen journalisti Martha Root vieraili Suomessa keväällä 1927. Varsinainen toiminta alkoi kuitenkin vasta vuonna 1938 ja järjestäytyminen käynnistyi noin kymmenen vuotta myöhemmin. Helsingin Bahá'í Seura ry. rekisteröitiin heinäkuussa 1953. Vuonna 1956 seura hankki toimitiloiksi Käpylästä vanhan puutalon ja vähän myöhemmin joitakin liikkeen työntekijöitä Iranista, Saksasta ja Yhdysvalloista saapui Suomeen. Helsingin, Lahden ja Tampereen bahá'í-yhteisöt kokoontuivat huhtikuussa 1962 valitsemaan Suomen bahá'íden Kansallista Henkistä Hallintoneuvostoa. Suomen Bahá'í-yhdyskunta rekisteröitiin vuonna 1963 uskonnolliseksi yhdyskunnaksi.⁹⁷ Sillä oli helsinkiläisiä jäseniä noin 40 vuonna 2008.

86 Viitikko 1981, 65–66.

87 Heino 1997, 355.

88 US-tietokanta. Kaariporttiystävät. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=699>. Viitattu 28.5.2010.

89 Ketola 2003, 57–62.

90 US-tietokanta. Rajatiedon yhteistyö ry. http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view_history?historyId=39. Viitattu 28.5.2010.

91 US-tietokanta. Rajatiedon yhteistyö ry. http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view_institution?institutionId=35. Viitattu 28.5.2010.

92 US-tietokanta. Harmoniahuone. Harmony House Oy. <http://www.uskonnot.fi/yhteisot/view?orgId=687>. Viitattu 28.5.2010.

93 Ketola 2003, 61–62.

94 Närvä 2008, 186–193.

95 Hutton 2001, 340–352; 390; 411–412; Pearson 2005, 828–829.

96 Heino 1997, 323.

97 Peltola 1981, 187–191.

USKONNOLLISEN KENTÄN MUUTOS

Suomen uskonnollista tilannetta luonnehditaan usein viittaamalla uskonnollisten yhteisöjen virallisiin jäsenmääriin. Tältä kannalta katsottuna Suomi on edelleen uskonnollisesti hyvin yhtenäinen maa. Noin neljä viidesosaa suomalaisista kuuluu evankelisluterilaiseen kirkkoon, runsas prosentti ortodoksiseen kirkkoon ja saman verran muihin uskonnollisiin yhteisöihin. Vaikka Helsingissä kirkkoon kuuluminen on maan alhaisimmalla tasolla, sielläkin Tilastokeskuksen tietojen mukaan kaksi kolmesta (65,6 %) kuului evankelisluterilaiseen kirkkoon ja vain vajaa nelisen prosenttia muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin vuoden 2009 alussa (ortodokseja 1,6 %, muita 2,1 %). Loput, noin kolmannes helsinkiläisistä (30,7 %), ei kuulunut mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Jäsenyys on kuitenkin vahvan valtiokirkkoperinteen sävyttämässä maassa hyvin jähmeä uskonnollisen muutoksen indikaattori. Vaikka kirkosta eroaminen on lisääntynyt, virallinen liittyminen johonkin vähemmistöuskontoon on ison kulttuurisen kynnyksen takana ja tästä syystä viralliset jäsenmäärät kertovat uskonnollisuuden muutoksesta pitkällä viiveellä. Tässä artikkelissa Helsingin uskonnollista tilannetta on kuitenkin kuvattu tavalla, joka pyrkii tarkastelemaan uskonnollisia yhteisöjä keskenään yhteismitallisin mittarein. Yksi konkreettinen mittari on eri uskontoperinteisiin kuuluvien yhteisöjen kuten seurakuntien lukumäärä. Yhteisöjä on tässä tarkastelussa lähestytty sosiologisina yksikköinä – joukkona ihmisiä, jotka kokoontuvat yhteisissä koontumistiloissa yhteisiin aktiviteetteihin ja joilla on tästä syystä vähintään jonkinlainen jaettu käsitys identiteetistään. Samalla kartoitus on pyrkinyt tavoittamaan hengellisesti kaikkein aktiivisimman joukon helsinkiläisiä: ne, jotka kokoontuvat julkisiin tiloihin yhteisiin hengellisiin tilaisuuksiin. Yhteisöjen ja niissä aktiivisesti toimivien ihmisten myötä muodostuva kuva Helsingin uskonnollisesta tilanteesta on huomattavasti monimuotoisempi kuin mitä viralliset jäsenmäärät paljastavat.

Tällä tavoin muodostuvia lukumääriä vertaamalla käy ilmi, että Helsingissä vaikuttavista yhteis-

söistä noin kaksi kolmasosaa on taustaltaan kristillisiä ja kolmasosa muita uskontoja. Helsinkiläisistä noin joka kymmenes oli mukana jonkun yhteisön järjestämässä toiminnassa. Näistä aktiivijäsenistä enemmän kuin kolme neljästä oli kristittyjä ja vajaa neljännes muiden uskontojen kannattajia. Noin puolitoista prosenttia kaupungin väestöstä oli mukana muissa kuin kristillisissä ja kristillistaustaisissa yhteisöissä.

Yhteisömääriltään suurimmat ryhmät ovat evankelisluterilainen kirkko sekä protestanttiset vähemmistöt, joiden yhteisöt muodostavat kummatkin noin seitsemäsosan kaikista yhteisöistä. Suuria ryhmiä ovat myös luterilaisen kirkon herätysliikkeet sekä uuskarismaattiset kristityt, joiden piiriin kuuluvia yhteisöjä on kummassakin tapauksessa noin kymmenesosa koko uskonnollisesta tarjonnasta. Nämä luvut kertovat, että protestanttinen kristillisuus hallitsee edelleen varsin voimakkaasti Helsingin uskonnollista tarjontaa. Tulos vahvistaa sitä havaintoa, että uskonnollisia vaihtoehtojakin etsiessään ihmiset turvautuvat helpoimmin sellaisiin yhteisöihin, joiden symbolit ja kulttuuriperintö ovat entuudestaan tuttuja.⁹⁸ Jäsenmäärien tarkastelu kertoo samaa korostaen vielä jonkin verran enemmän kristinuskon hallitsevaa asemaa.

Ei-kristillisistä perinteistä suurimman ryhmän muodostavat länsimaisen esoterian ja new agen piiriin kuuluvat yhteisöt, joita on noin kahdeksasosa koko tarjonnasta. Islamilaisia, buddhalaisia ja uushindulaisia yhteisöjä on kutakin noin kuusi prosenttia koko yhteisömäärästä. Nämä luvut kertovat, että varsinkin ei-kristillisten uskontojen osalta Helsingin uskonnollinen kenttä on varsin tasaisesti jakaantunut moniin erilaisiin traditioihin ilman, että mikään niistä erityisesti hallitsisi sitä. Jäsenmäärien osalta jakauma on hyvin samansuuntainen.

Tulokset kertovat yhtä kaikki uskonnollisuuden kasvavasta moninaistumisesta Suomessa. Osmo Koskelaisen vuonna 1964 tekemän kartoituksen mukaan Helsingissä toimi evankelisluterilaisen kirkon lisäksi vain 37 muuta uskonnollista yhdyskuntaa, jotka järjestivät yksittäisenä sunnuntaina yhteensä 64 eri uskonnollista tilaisuutta.⁹⁹ Kymmenen vuotta myöhemmin Helsingin yliopiston

uskontotieteen laitoksen tekemässä kartoituksessa löydettiin evankelisluterilaisten seurakuntien (26) lisäksi 51 uskonnollista yhteisöä, joista havainnointiin 68 tilaisuutta.¹⁰⁰ Vuonna 1984 ilmestyneessä selvityksessään Harri Heino puolestaan arvioi Helsingissä toimivan ”lähes sata erilaista uskontulkintaa edustavaa kirkkoa, uskonnollista yhdyskuntaa tai yhteisöä”.¹⁰¹ Vaikka käsillä olevan kartoituksen kriteerit poikkesivat osittain aiemmista, yhteisöjen määrä on likipitään kaksinkertaistunut edellisen kartoituksen jälkeen, eli noin kahdessa ja puolessa vuosikymmenessä.

Minkään erityisen uskonnollisen trendin – sen enempää fundamentalismin kuin uushenkisyydenkään – ei voida sanoa hallitsevan käynnissä olevaa uskonnollisen kentän muutosta. Kyse ei ole myöskään pelkästään maahanmuuttajien, erityisesti islamin voimakkaasta esiin murtautumisesta, sillä myös suomalaisten omat uskonnolliset mieltymykset, jotka näkyvät esoterian, new agen sekä idän uskontojen vähittäisenä lisääntymisenä, muokkaavat uskonnollista kenttää vähintään yhtä paljon. Myöskään new age ei ole valloittamassa Suomea, sillä monilla itämaisilla uskonnoilla, kuten buddhalaisuudella ja erilaisilla hindulaisperäisillä liikkeillä, on yhä selkeämmin omat identiteettinsä. Vastaavasti myös kristinuskon piirissä on kasvavia suuntauksia, joiden yhteisö- ja jäsenmäärät ovat suurempia kuin new agen tai idän uskontojen piirissä.

Suomalaisten uskonnollisuuden jakaantuminen yhä pienempiin uumiin kertoo uskonnollisen etsinnän yhä yksilöllisemmästä luonteesta. Modernisaatio ei vaikuta suosimalla mitään erityistä uskontotraditiota, vaan sen vaikutus näkyy siinä, kuinka yksilöt tekevät uskonnollisia valintojaan.¹⁰² Modernisaation ansiosta uskonnollisia valintoja tehdään aikaisempaa enemmän yksilölliseen reflektioon ja kokemukseen perustuen. Perinteen ja instituutioiden auktoriteettiin suhtaudutaan entistä epäilevämmiin, mikä avaa ovia entistä omakohtaisemman uskonnollisen ilmaisun etsinnälle. Tämä prosessi johtaa väistämättä uskonnollisen kysynnän jakaantumiseen yhä useampiin tarjolla oleviin suuntiin.¹⁰³

KIRJALLISUUS

- AHONEN, LAURI, K.
1994 *Suomen helluntaiherätyksen historia*. Hämeenlinna: Päivä.
- AHTOKARI, REIJO
2000 *Salat ja valat: vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- BAUMANN, MARTIN
2006 ”Lucerne and Religious Plurality: Report of a Research Project”. *Religion & Society: Cross-disciplinary European Perspectives*. Ed. Viggo Mortensen. University of Aarhus Centre for Multireligious Studies, Occasional Papers 9. Højberg: Forlaget Univers, 91–100.
- CORANDER, ALARIK
1981 ”Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko”. *Aktuella religiösa rörelser i Finland /Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Red./Toim. Nils G. Holm, Kirsti Suolinna & Tore Ahlbäck. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut 65. Åbo: Åbo Akademi, 311–321.
- EBAUGH, HELEN & JANET SALTZMAN CHAFETZ (eds.)
2000 *Religion and the New Immigrants: Continuities and Adaptations in Immigrant Congregations*. Walnut Creek, CA: AltaMira.
- ECK, DIANA
2001 *A New Religious America: How a “Christian Country” Has Become the World’s Most Religiously Diverse Nation*. San Francisco: Harper.
-
- 98 Ks. Stark 1996.
99 Koskelainen 1968b, 11.
100 Evankelis-luterilaiset seurakunnat mukaan lukien havainnointuja tilaisuuksia oli 112. Karvinen 1979, 22.
101 Heino 1984, 3.
102 Mikkola 2003.
103 Tutkimuksen toteuttamisen mahdollisti NORFACE ERANET tutkimusohjelmasta Re-Emergence of Religion as a Social Force in Europe saatu rahoitus.

- FIBIGER, MARIANNE C. QVORTRUP
2009 "The Danish Pluralism Project". *Religion* 39 (2), 169–175.
- GIBBONS, BRIAN J.
2001 *Spirituality and the Occult: From the Renaissance to the Modern Age*. London & New York: Routledge.
- GOTHÓNI, RENÉ
1981 "Buddhismen i Finland". *Aktuella religiösa rörelser i Finland /Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Red./Toim. Nils G. Holm, Kirsti Suolinna & Tore Ahlbäck. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut 65. Åbo: Åbo Akademi, 133–166.
- HALÉN, HARRI
1981 "Joogan tuntemus ja harrastus Suomessa". *Aktuella religiösa rörelser i Finland /Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Red./Toim. Nils G. Holm, Kirsti Suolinna & Tore Ahlbäck. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut 65. Åbo: Åbo Akademi, 107–132.
- HANNERZ, ULF
1996 *Transnational Connections: Culture, People, Places*. London: Routledge.
- HANEGRAAFF, WOUTER J.
1996 *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secularism*. Leiden: Brill.
- HARVIAINEN, TAPANI & KARL-JOHAN ILLMAN (toim.)
1998 *Juutalainen kulttuuri*. Helsinki: Otava.
- HEELAS, PAUL & LINDA WOODHEAD with BENJAMIN SEEL, BRONISLAW SZERZYNSKI & KARIN TUSTING
2005 *The Spiritual Revolution: Why Religion Is Giving Way to Spirituality*. Oxford: Blackwell.
- HEINO, HARRI
1984a *Piirteitä suur-Helsingin uskonnollisuudesta*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja, C17. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
1984b *Mihin Suomi usko*. Helsinki: WSOY.
1985 *Piirteitä tamperelaisten uskonnollisuudesta ja kristillisyydestä*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja, C22. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
1997 *Mihin Suomi tänään usko*. Helsinki: WSOY.
- HOVI, TUIJA
2009 "Suomalainen uuskarismaattisuus". *Teologinen Aikakauskirja* 114 (1), 66–73.
- HUTTON, RONALD
2001 *The Triumph of the Moon: A History of Modern Pagan Witchcraft*. Oxford: Oxford University Press.
- JUNNONAHO, MARTTI
1981 *Turun uskonnollinen tarjonta*. Turku: Turun yliopisto.
- KALLBERG, KARI & MATTI NIEMELÄ (toim.)
1979 *Vapaakirkko tänään*. Hämeenlinna: Päivä.
- KARVINEN, JARMO
1979 *Uskonnollinen tarjonta ja uskonnolliset tilaisuudet Helsingissä*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
1981 "Jehovan todistajat". *Aktuella religiösa rörelser i Finland /Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Red./Toim. Nils G. Holm, Kirsti Suolinna & Tore Ahlbäck. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut 65. Åbo: Åbo Akademi, 323–339.
- KETOLA, KIMMO
2008 *Uskonnot Suomessa 2008: Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 102. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
2010 "Suomalaisten spiritualiteetti: Uusi henkisyys kristillisen spiritualiteetin haastajana". *Minä uskon? Jumala-usko 2010-luvulla*. Toim. Maarit Hytönen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 110. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 140–160.
- KETOLA, KIMMO, MARIA KLINGENBERG & STEFAN HUBER
2010 "What Are the Impacts of Religious Diversity? Empirical Findings in Finland, Germany and Slovenia". Paper presented at Relemerge final conference at the Moller Centre, Cambridge UK. 3.6.2010.
- KETOLA, KIMMO & TUOMAS MARTIKAINEN
2006 "The Religions in Finland Project". *Religion & Society: Crossdisciplinary European Perspectives*. Ed. Viggo Mortensen. University of Aarhus Centre for Multireligious Studies, Occasional Papers 9. Højbjerg: Forlaget Univers, 81–90.

- KETOLA, T. N.
1952 *Hengellisiä liikkeitä: Historiallinen tutkielma Suomen adventtilikkeestä*. s.l. Omakustanne.
- KIRKKOMONITOR
2007 *Kirkkomonitor 2007 -kysely* [elektroninen aineisto] (N = 4004) Tampere: Kirkon tutkimuskeskus [tuottaja]. Kirkon tutkimuskeskuksen arkisto.
- KIRKON TILASTOLLINEN VUOSIKIRJA 2008
2009 *Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008 – Statistisk årsbok för kyrkan 2008*. Helsinki: Kirkkohallitus.
- KNOTT, KIM
1998 "Issues in the Study of Religions and Locality". *Method and Theory in the Study of Religion* 10, 279–290.
2000 "Community and Locality in the Study of Religions". *Secular Theories of Religion: Current Perspectives*. Ed. Tim Jensen & Mikael Rothstein. Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 87–105.
2005a *The Location of Religion: A Spatial Analysis*. London: Equinox.
2005b "Spatial Theory and Method for the Study of Religion". *Temenos* 41(2), 153–184.
2009 "From Locality to Location and Back: A Spatial Journey in the Study of Religion". *Religion* 39 (2), 154–160.
- KOUKKUNEN, HEIKKI & MIKAEL KASANKO
1977 *Helsingin ortodoksinen seurakunta 1827–1977*. Helsinki: Helsingin ortodoksinen seurakunta.
- KORTEKANGAS, PAAVO
1965 *Kirkko ja uskonnollinen elämä teollistuvassa Suomessa: Tutkimus Tampereesta 1855–1905*. Porvoo: WSOY.
1967 *Kaupunkilaiset ja kirkko: Tutkimus tampere-laisten ja hämeenlinnalaisten osallistumisesta kirkon toimintaan marraskuussa 1966*. Porvoo: WSOY.
- KOSKELAINEN, OSMO
1966 *Uskonnosta ja uskonnollisuudesta Helsingissä*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 61. Helsinki: Helsingin yliopisto.
1968a "Religiosity in Helsinki". *Temenos* 3, 110–127.
1968b *Maallistuva suomalainen suurkaupunki: Tutkimus eräiden yhteisö-, kasvatus-, ja tilante-tekijöiden vaikutuksesta helsinkiläisten maallistumiseen ja uskonnolliseen etsiytymiseen*. Porvoo: WSOY.
- KOSKIKALLIO, PETERI
1984 "Kansainvälinen Hare Krisna -liike: Kuvailleva yleiskartoitus". *Suomen Antropologi* 3, 111–121.
- KRECH, VOLKHARD
2009 "What Are the Impacts of Religious Diversity? A Review of Methodological Considerations". *Religion* 39 (2), 132–146.
- KURKINEN, ULLA
1997 *Vaihtoehtolääkintä Turussa*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- LEITZINGER, ANTERO
2008 "Marginaalimuslimit: Suomen muslimien kirjo 1970-luvun alkuun mennessä". *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Toim. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho ja Marko Juntunen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 85–110.
- LOHIKKO, ANNELI
2006 *Baptistit Suomessa 1856–2006*. Tampere: Charis.
- LUNDGREN, SVANTE
2002 *Suomen juutalaiset: Usko, tavat asenteet*. Religionsvetenskapliga skrifter 56. Åbo: Åbo Akademi.
- LÖNNROTH, SABINA
2006 *Finländsk vajrayana-buddhism: En hermeneutisk världsbildanalys av utövarnas åskådning*. Pro gradu -avhandling i religionsvetenskap. Helsingfors: Humanistiska fakulteten.
- MARTIKAINEN, TUOMAS
1996 *Moniarvoinen Turku: Käsikirja uskonnollisista, maailmankatsomuksellisista ja etnisistä yhteisöistä*. Religionsvetenskapliga skrifter 32. Åbo: Åbo Akademi.
1997 *Itämaiset kamppailulajit Turussa 1997*. Turku: Turun kaupungin liikuntavirasto.
2000a "Globalization and the Religious Field in Turku". *Beyond the Mainstream: The Emergence of Religious Pluralism in Finland, Estonia, and Russia*. Ed. Jeffrey Kaplan. Helsinki: Finnish Literary Society, 201–222.

- 2000b "Muslim Groups in Turku". *Journal of Muslim Minority Affairs* 20 (2), 329–345.
- 2002a "Mapping Religions". *Styles and Positions: Ethnographic Perspectives in Comparative Religion*. Eds. Tuula Sakaranaho, Terhi Utriainen & Heikki Pesonen. Helsinki: Uskontotieteen laitos, 312–329.
- 2002b "Uskonto kaupunkimaisemassa: Esimerkkinä Turku". *Kulturell miljö, natursyn och symboliskt landskap*. Red. Lena Marander-Eklund. *Religionsvetenskapliga skrifter* 55. Åbo: Åbo Akademi, 65–85.
- 2004 *Immigrant Religions in Local Society: Historical and Contemporary Perspectives in the City of Turku*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- 2008 "Muslimit suomalaisessa yhteiskunnassa". *Islam Suomessa: Muslimit arjessa, mediassa ja yhteiskunnassa*. Toim. Tuomas Martikainen, Tuula Sakaranaho ja Marko Juntunen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 62–84.
- 2009 "Religious Diversity beyond the Cosmopolis: Immigration and the Religious Field in the City of Turku, Finland". *Religion* 39 (2), 176–181.
- MIKKOLA, TEIJA
- 2003 *Muuttuvat arvot ja uusi keskiluokka: Tutkimus arvojen mittaamisesta ja monitasoisuudesta*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 241. Helsinki: Yliopistopaino.
- MIKKOLA, TEIJA, KATI NIEMELÄ & JUHA PETTERSSON (toim.)
- 2006 *Urbaani usko: Nuoret aikuiset, usko ja kirkko*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- MORTENSEN, VIGGO
- 2006 "Mapping, Analysing and Interpreting Religious Pluralism in Denmark, Europe and Beyond". *Religion & Society: Crossdisciplinary European Perspectives*. Ed. Viggo Mortensen. University of Aarhus Centre for Multireligious Studies, Occasional Papers 9. Højberg: Forlaget Univers, 47–58.
- NIEMELÄ, KATI
- 2003 "Uskonnollisuus eri väestöryhmissä". *Moderni kirkkokansa: Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituuhannella*. Kimmo Kääriäinen, Kati Niemelä & Kimmo Ketola. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 187–220.
- 2006 "Nuorten aikuisten suhde kirkkoon". *Urbaani usko: Nuoret aikuiset, usko ja kirkko*. Toim. Teija Mikkola, Kati Niemelä & Juha Pettersson. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 43–65.
- NÄRVÄ, JAAKKO
- 2008 *Ufologia ja ufokokemukset uskonnollisina ilmiöinä: teoreettinen tutkimus*. Uskontotiede 12. Helsinki: Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos.
- PEARSON, E. JOANNE
- 2005 "Neopaganism". *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*. Eds. Wouter J. Hanegraaff with Jean-Pierre Brach, Roelof van der Broek & Antoine Faivre. Leiden: Brill, 828–834.
- PELTOLA, HARRI
- 1981 "Bäbi-liikkeesta bahá'í-yhdyskunnaksi". *Aktuella religiösa rörelser i Finland /Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Red./Toim. Nils G. Holm, Kirsti Suolinna & Tore Ahlbäck. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut 65. Åbo: Åbo Akademi, 167–200.
- STARK, RODNEY
- 1996 "Why Religious Movements Succeed or Fail: A Revised General Model". *Journal of Contemporary Religion* 11 (2), 133–146.
- STAUSBERG, MICHAEL
- 2009 "Exploring the Meso-levels of Religious Mappings: European Religion in Regional, Urban, and Local Contexts". *Religion* 39 (2), 103–108.
- SUNDBACK, SUSAN
- 1987 "Vasa i Finland". *Religion och kyrka i fem nordiska städer*. Red. Göran Gustafsson. Malmö: Liber, 199–277.
- VIITIKKO, YRJÖ
- 1981 "Teosofinen liike Suomessa". *Aktuella religiösa rörelser i Finland /Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Red./Toim. Nils G. Holm, Kirsti Suolinna & Tore Ahlbäck. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut 65. Åbo: Åbo Akademi, 61–85.
- VUORELA, KALEVI
- 1989 *Finlandia Catholica: Katolinen kirkko Suomes-*

sa 1700-luvulta 1980-luvulle. Helsinki: Studium Catholicum.

WIKMAN, RAGNAR

1981. "Transcendental Meditation". *Aktuella religiösa rörelser i Finland /Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Red./Toim. Nils G. Holm, Kirsti Suolinna & Tore Ahlbäck. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi forskningsinstitut 65. Åbo: Åbo Akademi, 201–243.

YEUNG, ANNE BIRGITTA

- 2006 "Uusi urbaani uskonnollisuus?" *Kaupunkilaisen kirkko: Helsinkiläisten ja seurakunnan kohtaamisia kuudella vuosisadalla*. Toim. Marjo-Riitta Antikainen, Esko M. Laine & Anne Birgitta Yeung. Helsinki: Otava, 161–205.